

پنجمین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد

آبان ۱۳۸۴

بیانیه‌ی هیأت داوران

دوره‌ی آموزش متوسطه

نظری و مهارتی

بیانیه‌ی هیأت داوران

توصیه‌هایی برای ناشران، نویسندگان و
معلمان مؤلف در تولید کتاب‌های آموزشی

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

دفتر انتشارات کمک‌آموزشی

تابستان ۸۶

فهرست بیانیه‌ها به تفکیک دوره و حوزه‌های آموزشی

۴	مقدمه
۵	الف) بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های آموزشی نظری و پیش‌دانشگاهی
۵	آموزش دینی
۷	آموزش زبان عربی
۹	آموزش فلسفه و منطق
۱۱	آموزش زبان و ادبیات فارسی
۱۵	آموزش زبان انگلیسی
۱۷	آموزش تاریخ
۱۹	آموزش جغرافیا
۲۰	آموزش علوم اجتماعی
۲۱	آموزش روان‌شناسی
۲۳	آموزش فیزیک
۲۵	آموزش شیمی
۲۶	آموزش ریاضی
۲۸	آموزش تربیت‌بدنی
۳۰	آموزش زیست‌شناسی
۳۳	ب) بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای و کاردانش
۳۳	آموزش مکانیک
۳۴	آموزش برق
۳۵	آموزش عمران
۳۶	آموزش مواد
۳۷	آموزش کشاورزی
۳۸	آموزش هنر
۳۹	آموزش مدیریت خانواده
۴۱	آموزش بهداشت و کودکیاری
۴۳	آموزش کامپیوتر
۴۴	آموزش حسابداری و بازرگانی

مقدمه

جامعه‌ی جهانی، از طریق صدور اعلامیه‌ی خود درباره‌ی «آموزش برای همه^۱» که در کنفرانس جهانی ۱۹۹۰ «جُم‌تین» در تایلند مورد تأیید قرار گرفت، راه‌حلّ جمعی خود را برای فراهم ساختن آموزش برای همگان بدین قرار بیان کرده است:

«هر انسانی باید از فرصت‌های آموزشی طراحی شده در جهت تأمین نیازهای اساسی یادگیری خود برخوردار باشد. این نیازها هم ابزار یادگیری (نظیر سواد، بیان شفاهی، شمارش و حلّ مسئله) و هم محتوای یادگیری (نظیر دانش، مهارت‌ها و نگرش‌ها) را دربرمی‌گیرند؛ چشم‌انداز و حیطة‌ی نیازهای آموزشی و چگونگی برآوردن آن‌ها برحسب تک‌تک کشورها و فرهنگ‌ها متفاوت است و به ناگزیر با گذشت زمان دستخوش تغییر می‌شود.»

و یا ماده‌ی چهل و سوم مصوب «همایش جهانی علم^۲» اعلام می‌دارد: «نظام‌های آموزشی ملی در پاسخ به نیازهای آموزشی در حال تغییر جوامع، باید این توانایی را داشته باشند که با توجه به تنوع جنسی و فرهنگی، برنامه‌های تحصیلی جدید و منابع آموزشی نوینی را طراحی یا شناسایی کنند.»

تأکیدهای فوق می‌تواند پاسخ مناسبی به این سؤال باشد که: «چرا در دهه‌ی اخیر، برنامه‌های آموزشی و درسی بسیاری از کشورها تغییر کرده‌اند؟» در مسیر این تغییرها، کتاب آموزشی مناسب می‌تواند، همچون رسانه‌ای مفید به انسان معاصر کمک کند تا با استفاده از آخرین پدیده‌های علمی، زندگی دلخواه و آرمانی پربار و پرتلاشی داشته باشد. ضمن این‌که اگر این رسانه غلط، نامناسب و غیراستاندارد در اختیار مخاطب قرار گیرد، می‌تواند به صورت نیروی ویران‌کننده و مصیبت‌بار عمل کند.

کتاب‌های آموزشی مناسب می‌توانند برانگیزاننده، تقویت‌کننده، اطلاع‌دهنده، راهنمایی، یادآوری‌کننده و... باشند و آموزش را مولدتر، انفرادی‌تر و مؤثرتر، و یادگیری را فوری‌تر سازند. به عبارت دیگر، شالوده علمی‌تری به کار تعلیم و تربیت بدهند و برابری در دسترسی به آموزش را تأمین کنند.

از این دیدگاه، هیأت داوران «جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد»، ضمن فعالیت فشرده‌ی چندماهه و تلاش دسته‌جمعی در انتخاب و معرفی بهترین کتاب‌های رسیده در حوزه‌های آموزشی مرتبط، با نگاهی به آینده براساس تجربیات حاصل از فرایند ارزشیابی و نیز به منظور چاره‌اندیشی، توصیه‌ها و بیانیه‌هایی را که یادآور آسیب‌ها، تنگناها و چالش‌هایی بر سر راه آموزش و پرورش، بازار نشر و وضع فرهنگ عمومی جامعه در تولید کتاب‌های آموزشی مناسب هستند، اعلام می‌دارد.

دفتر انتشارات کمک آموزشی

۱. Asia-pacific programme of Education for All

۲. اول ژوئیه ۱۹۹۹، بوداپست مجارستان

الف) بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های آموزشی نظری و پیش‌دانشگاهی

حوزه‌ی آموزش دینی

بدون شک حوزه‌ی مفاهیم و موضوعات دینی از گسترده‌ترین حوزه‌های معارف و علوم است که با تمام ابعاد زندگی انسان ارتباط دارد. شناخت، آموزش و اعتقاد به این مفاهیم، مهم‌ترین دغدغه‌ی مربیان الهی و پویندگان راه آن بزرگواران بوده و هست. بنابراین، برای فهم چگونگی انتقال این مفاهیم و شناخت مبانی و اصول حاکم بر تعلیم و تربیت، مراجعه به مربیان این حوزه که در رأس آن‌ها خداوند متعال قرار دارد، لازم و ضروری است.

کتاب «دین و زندگی» را می‌گشاییم تا دریابیم که بزرگ معلم نظام هستی، برای تربیت جانشینان خود، خواسته‌هایش را چگونه ارزانی داشته است؛ به گونه‌ای که هرکس در آن نظر افکند، بهره‌ای ببرد. با اندک تأمل در آیات الهی درمی‌یابیم که حق تعالی معارف خویش را به گونه‌ای مطرح کرده است که نه تنها عقل را تسلیم می‌سازد، بلکه قلب را نیز مشعوف می‌گرداند. با مخاطب همراه می‌شود تا او را همراه خود سازد و با خود به درون خویش غوطه‌ور کند. او با زبان مخاطب سخن می‌گوید تا آنچه که خواسته است، بی‌جواب نماند. کلامی نمی‌گوید که دانش بشر آن را انکار کند یا آن که سبب شود، پایه‌های دانشش سُست بنا شود. در بیان خود از شیوه‌های بدیع و متنوع، و در عین حال، متناسب با ظرفیت فکری و ظرافت‌های روحی و عاطفی مخاطب بهره می‌برد تا اندیشه و قلبش را نشانه بود. و بالاخره هرگز یک سویه عمل نکرده است و مخاطبش را به تفکر و تعقل و اندیشه‌ورزی درونی و بیرونی دعوت می‌کند.

داوران این دوره از جشنواره، با الهام از قرآن کریم به ارزیابی کتاب‌های رسیده پرداختند. مهم‌ترین ملاک‌ها برای سنجش کتاب‌های مذکور عبارتند از:

الف) مستند بودن: مطالب و محتوای آموزشی طراحی شده و مستندات آن نباید از لحاظ اعتبار دچار نقص یا اشتباه باشند؛ زیرا سبب می‌شوند، شالوده‌ی فکری مخاطب بر مطالب سست بنا شود که خود آفات فراوانی را در آینده پدید خواهد آورد.

ب) هماهنگی با هدف‌های برنامه‌ی درسی: هدف از نگارش کتاب‌های آموزشی تعمیق بخشیدن به کتاب آموزشی رسمی از طریق دانش‌افزایی و... است. این امر محقق نخواهد شد، مگر آن که مؤلفان و ناشران محترم بر هدف‌های آموزشی در سه حیطه‌ی شناختی، نگرشی و مهارتی کتاب دین و زندگی احاطه داشته باشند.

ج) هم‌سوئی و همراهی با مخاطب: این هم‌سوئی در دو حیطه باید صورت گیرد: اول، هماهنگی با زبان مخاطب. بی‌شک از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر انتقال مفاهیم، قابلیت رمزگشایی پیام‌ها توسط مخاطب است که بدون آن، آموزش امکانپذیر نیست. دوم، هماهنگی با نیازهای مخاطب، البته به این نکته اذعان داریم که ارائه‌ی مفاهیم علمی با زبانی قابل فهم برای مخاطب دشوار است.

د) خلاقیت و نوآوری: متن‌های آموزشی باید دارای جلوه‌های خاصی باشند، به گونه‌ای که ذهن مخاطب را جلب کنند و با دل و جان او گره بخورند. ایجاد زمینه برای تعامل مخاطب با کتاب و پرهیز از ارتباط یکسویه، استفاده از شیوه‌های گوناگون و در عین متناسب با موضوع، و اجتناب از ارائه‌ی متن به صورت یکنواخت، تکراری و.. از جمله اموری هستند که مؤلف را در این راه یاری می‌کنند.

با توجه به آنچه بیان شد، هیأت داوران حوزه‌ی آموزش تعلیم و تربیت دینی، به بررسی آثار رسیده که حدود ۱۰۰ جلد کتاب را شامل می‌شدند، پرداخت. در مرحله‌ی نخست، آثاری که با اصول اولیه‌ی کتاب‌های کمک‌آموزشی سنخیت نداشته، حذف شدند و با تقسیم‌بندی سایر کتاب‌ها در موضوعات هفت‌گانه، هر کدام از عنوان‌ها به صورت جداگانه در موضوع خود و توسط تک‌تک داوران مورد ارزیابی قرار گرفتند.

هیأت داوران، ضمن احترام، تقدیر و تشکر از همه‌ی مؤلفان و ناشران گرامی، و با توجه به این که کتاب‌های مورد بررسی بیش‌تر به آزمون‌های چهارگزینه‌ای گرایش، و با هدف‌ها و اصول برنامه‌ی درسی مغایرت داشتند، هیچ‌یک از کتاب‌های مورد بررسی را برگزیده ندانست. در نتیجه، به معرفی کتاب‌هایی که حد نصاب کتاب‌های تقدیری را کسب کرده بودند، اکتفا کرد. با عنایت به این نکته که نگارش کتاب آموزشی در هر حوزه‌ای، از جمله در حوزه‌ی تعلیم و تربیت، به گونه‌ای که بتواند نیاز مخاطبان را بر طرف کند، جز با آشنایی با هدف‌های برنامه‌ی درسی، و همچنین آشنایی کامل با مفاهیم و موضوعات ارائه شده در کتاب درسی و وسعت طرح آن‌ها امکانپذیر نیست، پیش از هر کاری لازم است، ناشران و مؤلفان ارجمند از طریق شرکت در کارگاه‌های آموزشی، یا دریافت راهنما/ برنامه‌ی درسی و یا چارت مفاهیم و موضوعات مطرح شده، با موارد ضروری برای تألیف این‌گونه کتاب‌ها آشنا شوند.

حوزهی آموزش زبان عربی

زبان عربی، زبان برگزیدهی خدا، زبان دین، فرهنگ و ادب ماست. تلاش ما برای یادگیری این زبان به منظور فهم و درک فرهنگ و آئین این مرز و بوم است. زبان عربی برای ما ایرانیان هیچ‌گاه به عنوان زبان بیگانه تلقی نشده است. ما زبان عربی را زبان خود می‌دانیم و در همه‌جا و در همه‌ی زمان‌ها به آن احتیاج داریم. وظیفه‌ی ما یادگیری این زبان و تلاش در جهت بهبود بخشیدن شیوه‌های آموزش این زبان است.

برای رسیدن به این هدف مقدس، باید نگرش خود را به زبان عربی تغییر دهیم. این تغییر نگرش باید دربرگیرنده‌ی همه‌ی نیازهای نسل حاضر در ابعاد گوناگون باشد. نگاه تک‌بعدی به زبان عربی، نمی‌تواند مخاطب را جذب کند. پرداختن به جزئیات قواعد زبان، سبب خواهد شد، دیگر ابعاد زبان‌آموزی که اتفاقاً هم هدف اصلی آموزش زبان هستند، به‌بوت‌های فراموشی سپرده شوند.

به لطف خدا، بعد از تغییر کتاب‌های درسی در سال‌های گذشته و توجه به فهم متون، زمینه‌ای فراهم شده است که اصحاب قلم، آثار تألیفی کمک‌درسی و کمک‌آموزشی خود را به این سمت سوق دهند. آثاری از قبیل «کارگاه ترجمه»، و پرداختن به کتاب‌های کمک‌آموزشی بنیادی همچون «کتاب‌های کوچک عربی»، نویدبخش این راه درست هستند. اما باید اذعان داشت، همچنان در آغاز راه هستیم و تا رسیدن به سر منزل مقصود راهی طولانی در پیش داریم.

اما درخصوص بررسی کتاب‌های عربی پنجمین جشنواره‌ی رشد، شایان ذکر است، از مجموع ۱۰۲ کتابی که به جشنواره رسیده، ۴۵ کتاب به مرحله‌ی دوم راه پیدا کرد. ملاک راهیابی به مرحله‌ی دوم، سودمندی برای مخاطب بود. بنابراین، کتاب‌هایی که متن درس‌ها را ترجمه کرده و یا به حل تمرینات کتاب پرداخته بودند، در مرحله‌ی اول کنار گذاشته شدند. در مرحله‌ی دوم، کتاب‌هایی به عنوان کتاب برگزیده و تقدیری انتخاب شدند که دارای این ویژگی‌ها بودند:

۱. پشتیبانی از برنامه‌های درسی؛

۲. ایجاد خلاقیت و اعتماد به نفس در دانش‌آموزان؛

۳. ارائه‌ی پرسش‌ها و تمرین‌هایی که به تعمیق و تثبیت یادگیری منجر می‌شوند.

هر چند در حوزه‌ی زبان عربی کتاب‌های سودمندی به جشنواره رسیده است که حاصل تلاش‌های بی‌دریغ جمعی از مؤلفان کتاب‌های زبان عربی است، اما به نظر می‌رسد این تلاش‌ها در حد نیاز جامعه‌ی فرهنگی ما نیست. امیدواریم در سال‌های آتی، با حمایت مسئولان جشنواره، زمینه‌ی مناسب‌تری برای رشد و شکوفایی آثار برتر فراهم آید.

اما مهم‌ترین عرصه‌هایی که در آن‌ها می‌توان، برای آموزش زبان عربی، محصولات مفید تولید کرد، عبارتند از:

۱. کتاب‌های فرهنگ لغت در سطوح گوناگون آموزشی.

۲. آموزش ترجمه‌ی متون از عربی به فارسی.

۳. آموزش قواعد کاربردی به سبک جدید.

۴. متن‌خوانی در سطوح متفاوت.

۵. کتاب‌های کار و تمرین دانش‌آموز.

۶. کتاب سنجش و ارزشیابی مطالب با اصول استاندارد.

۷. کتاب‌های آموزش مکالمه و گفت‌وگو در سطوح مقدماتی، متوسطه و پیشرفته.

۸. کتاب‌های تکمیلی در جهت عمق بخشیدن به مهارت‌های آموزشی.

۹. کتاب‌های دانش‌افزایی و روشی برای معلمان.

۱۰. تهیه‌ی لوح فشرده برای آموزش زبان عربی.

اما نکته‌ی قابل توجه در این آثار، بهره‌گیری از روش‌های جدید، جذابیت در محتوا و تسهیل در آموزش است. قطعاً تولید

این نوع آثار مورد حمایت جدی وزارت آموزش و پرورش قرار خواهد گرفت.

حوزه‌ی آموزش فلسفه و منطق

در نظام تعلیم و تربیت، هر درس جایگاه خاصی دارد؛ بخشی از وجوه یادگیرنده را مورد توجه قرار می‌دهد و به رشد آن کمک می‌کند. براین اساس، برنامه‌ی درسی فلسفه و منطق قصد دارد، قوه‌ی عقلانی و نیروی تفکر افراد را تقویت کند و از کثرت به وحدت برساند. اگر این جهت‌گیری درس فلسفه و منطق به درستی انجام بگیرد و مواد آموزشی مناسب برای تحقق این هدف اصلی طراحی و تولید شوند، شاهد رشد همه جانبه‌ی دانش‌آموزان خواهیم بود.

برنامه‌ی درسی فلسفه و منطق با سایر درس‌ها، ضمن داشتن وجوه مشترک، تفاوت‌هایی دارد؛ از جمله این که آموزش فلسفه و منطق علاوه بر افزایش دانش به افزایش دانایی نیز می‌انجامد. دانش را با آموزش علوم می‌توان به دست آورد، ولی دانایی به منزله‌ی پایه‌ای از پایه‌های شخصیتی، باید مورد تربیت و پرورش قرار گیرد. دانش جواب چرایی است و دانایی سبب طرح سؤال «آیا» و جستجوی جواب آن می‌شود. تأمل در این نکته نشان می‌دهد که افزایش دانایی لازمه‌ی قهری آموزش فلسفه و منطق نیست، بلکه به نوع برنامه‌ی آموزشی وابسته است. در نتیجه، اگر آموزش فلسفه و منطق برنامه‌ی درسی شایسته‌ای نداشته باشد، مضرات بسیار زیادی نسبت به سایر درس‌ها دارد. تشویش و آشفتگی ذهنی، و نفرت از تفکر فلسفی، دو نمونه‌ی بارز از این آفت هستند.

در نتیجه، در طراحی و تولید کتاب‌های آموزشی به این تفاوت‌ها باید توجه شود و ویژگی‌های درس فلسفه و منطق در محتوای آن لحاظ گردد. کتاب‌های آموزش فلسفه و منطق باید ویژگی‌های زیر را دارا باشند:

۱. با هدف‌های برنامه‌ی درسی فلسفه و منطق (در سه حیطة‌ی شناختی، مهارتی و نگرشی) هماهنگی داشته باشند.
۲. دارای زبان دقیق و غیرقابل برداشت‌های سلیقه‌ای باشند.
۳. از ساده‌ترین زبان استفاده کنند. صعوبت در زبان با هدف‌های برنامه‌ی آموزشی فلسفه و منطق منافات دارد. عوامل زیر در مجموع سادگی زبان را تأمین می‌کنند:
 - الف) استفاده از مثال‌ها و نمونه‌های عینی و محسوس و سعی در تقریب مفاهیم معقول به محسوس.
 - ب) استفاده از واژگان ساده.
 - ج) ساده بودن ساختار جملات.
۴. در آموزش فلسفه و منطق، رعایت ترتیب تعلیمی و عبور تدریجی از مفاهیم ساده به پیچیده ضروری است.
۵. آموزش فلسفه و منطق به دلیل زبان دقیق و مفاهیم انتزاعی، به خودی خود جذاب نیست، بلکه به شیوه‌هایی باید به آن طراوت بخشید (برای مثال استفاده از شعر، کلمات قصار و حکایت).
۶. زبان آموزشی منطق و فلسفه باید به گونه‌ای باشد که دانش‌آموز را از حالت شنوندگی صرف و تماشاگری محض درآورد و در موقعیت بازیگری و ایفای نقش در آموزش فلسفه قرار دهد.
۷. استفاده‌ی ضمنی و نه کلی از زبان داستان، از طریق ذکر برخی حکایات در مقام یادگیری، کارایی برنامه‌ی آموزشی را افزایش می‌دهد.

۸. آموزش فلسفه و منطق باید به سبک مسئله محورانه طراحی شود، زیرا جهت‌گیری عمده در این برنامه افزایش قدرت اندیشیدن و نیز تسهیل تجربه‌های فلسفی است.

۹. نظم منطقی نقش مؤثری در بالندگی تفکر فلسفی دارد و به همین دلیل، وجود آن در برنامه‌ی آموزشی فلسفه و منطق ضرورت دارد.

با توجه به ویژگی‌های فوق، کتاب‌های رسیده به جشنواره در حوزه‌ی فلسفه و منطق مورد بررسی قرار گرفتند. متأسفانه، بیش‌تر کتاب‌ها به شکل کتاب‌های تست، و رونویسی و تلخیص متن کتاب‌های درسی است. به نظر هیئت داوران، چاپ این کتاب‌ها از نتایج نگاه بازاری به آموزش، و این نگاه تجاری نیز مولد وجود معضلی به نام کنکور در کشور ماست. به این قبیل کتاب‌ها و تولیدات که به یک نیاز غیراصیل جامعه پاسخ می‌گویند، همیشه باید به عنوان مسئله نگریسته شود؛ مسئله‌ای که روزی باید حل شود.

حوزهی آموزش زبان و ادبیات فارسی

بی‌تردید، زبان و ادب فارسی در آموزش و پرورش امروز کشور ما، جایگاهی چنان ارجمند و بایسته دارد که نیازمند استدلال برای اثبات نیست. دست کم بی‌هیچ مقدمه‌ای هم برآنیم که وظیفه‌ی نگهداری میراث ماندگار فرهنگی ما بر دوش زبان و ادبیات ما بوده است و آن که می‌باید این میراث گران‌سنگ را به آیندگان بسپارد نیز، بی‌تردید هموست. گسترش و تعمیق این میراث هم به همت زبان و ادبیات وابسته است. افزون بر این، زبان و ادبیات فارسی دروازه‌ی تمامی دادوستدهای فرهنگی ماست و ابزار فراگیری تمامی علوم بشری. تقویت علمی و عملی جنبه‌های رشد منطقی و عقلی، استدلال و تفکر، شناخت، کسب مهارت‌های زندگی سالم، همه و همه به مدد تسلط بر زبان و آموزش مهارت‌های وابسته به آن میسر است. از این‌رو، آموزش مسئولانه‌ی زبان و ادبیات فارسی در برنامه‌ی درسی وزارت آموزش و پرورش نیازمند توجهی ویژه است و حساسیتی فوق‌العاده دارد.

در کنار کتاب‌های درسی حوزه‌ی زبان و ادبیات فارسی - که امروزه با در نظر گرفتن جایگاه والای آن تدوین شده‌اند - توجه روزافزون به کتاب‌های آموزشی و متون جنبی این حوزه نیز - که می‌باید جایگاه واقعی خود را احراز کند - ضرورت دارد. بدیهی است که فلسفه‌ی اصلی جشنواره نیز برخاسته از همین ضرورت و کمک به اشاعه‌ی همین دیدگاه است که خوشبختانه وزارت آموزش و پرورش با توجه به رسالتی که در تربیت فرزندان کشور برعهده دارد، این مهم را نیز به موقع دریافت و برای هدایت آن اقدام کرد. انتظار می‌رود که جریان اخیر بتواند، سرفصل تازه‌ای در آموزش و پرورش بگشاید، به شناخت بیش‌تر و منطقی‌تر راه مدد کند و با انجام تعهداتی که عهده‌دار آن گشته، نویدبخش شیوه‌های ثمربخش‌تری در آموزش نسل‌های آتی باشد و از افزایش آسیب‌های فعلی پیشگیری کند.

هیأت داوران رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی جشنواره، با بهره‌گیری از تجربه‌های چند سال اخیر و نیز بررسی کتاب‌های رسیده به ستاد برگزاری جشنواره انتظاراتی دارد که آن‌ها را به تفکیک در چهار بخش مؤثر در ادامه‌ی راه اعلام می‌دارد:

۱. بخش آموزش و پرورش

آموزش و پرورش در رأس تمام نهادهایی قرار دارد که به پرورش نسل امروز و آینده اهمیت می‌دهند. از این‌رو، مهم‌ترین مسئولیت نیز در این زمینه متوجه آن است. انتظار می‌رود آموزش و پرورش برای تحقق وظیفه و مسئولیت سنگین خود، پایه‌پای این جریان نوپا گام‌های اساسی بردارد و در تکمیل آن از هیچ کمکی دریغ نکند. به‌طور خاص وظایف زیر را می‌توان برای آموزش و پرورش برشمرد:

○ تبیین جایگاه واقعی آموزش و پرورش

رسالت بنیادین آموزش و پرورش، تربیت شهروندانی کارا و وظیفه‌شناس است که از توانایی‌های مکتسب دوران تحصیل در راه ساختن جامعه‌ای سالم و قانونمند استفاده کنند. متأسفانه گروهی بر این باورند که تمامی تلاش این مجموعه باید در جهت

تمهید مقدمات آزمون‌های ورود به دانشگاه باشد و بدان سو نیز جهت داده می‌شود. آموزش و پرورش باید با اعمال سیاستی پیگیر و فراگیر، به تصحیح این دیدگاه انحرافی بپردازد.

○ اطلاع‌رسانی

این امر باید در چند مرحله صورت گیرد: نخست آن که دیدگاه‌های مسئولان و کارشناسان آموزش و پرورش در باب فلسفه‌ی آموزش و بایستگی‌های آن، در سطحی گسترده در اختیار عموم قرار گیرد تا تمامی عملکردها در این زمینه، با جریان کلی آموزش و پرورش هم‌سو و هم‌افق گردد. دیگر آن که نتایج پژوهش‌های ملی و جهانی تعلیم و تربیت در سطح جامعه انعکاسی وسیع داشته باشد تا ناشران و مؤلفان بتوانند، نتایج را کسب کنند و تألیفات جدید را براساس آن سازمان دهند. همچنین لازم است، همه‌ی نتایجی که هر ساله از برگزاری جشنواره‌ی اخیر به دست می‌آید، در اختیار عموم قرار گیرد و پیشنهاد می‌شود، به کتاب‌هایی که در جشنواره مناسب تشخیص داده می‌شوند، امکانات چاپ تعلق گیرد و از این کتاب‌ها حمایت شود.

۲. بخش داوری و برگزاری جشنواره

اعضای این حوزه به عنوان بنیان اصلی جشنواره، از شاخص‌های تعیین‌کننده‌ی برخوردارند و ضرورت دارد این شاخص‌ها را تا مرحله‌ی شفافیت کامل حفظ کنند.

همچنان که پیشینه گواهی می‌دهد، حرکت اخیر از آغاز تا امروز راه دشواری را پشت سر گذاشته است، اما همیشه باید به ادامه‌ی منطقی‌تر و مثمرتر آن اندیشید و هنوز هم باید گام‌های بلندتری بردارد.

ضرورت بازنگری در مؤلفه‌های ارزشیابی برای هر دوره کاملاً مشهود است. ارتقای کیفی آن حصول نتایج را آسان‌تر و دقیق‌تر می‌کند و اعتماد همگانی را در پی دارد. لازم است برای فرایند اخیر، شیوه‌ای پله‌ای و مرحله‌ای تدوین شود. در این صورت، برخی از کتاب‌ها به مرحله‌ی بالاتر راه نمی‌یابند و در هر پله نیز، صافی‌های دقیق و مطمئنی کار پالایش را به شکلی منطقی و اصولی انجام می‌دهند؛ زیرا ضرورت ندارد که برخی از کتاب‌ها به مرحله‌ی بعدی برسند. در این صورت، کار داوری با ضریب اطمینان بیش‌تری انجام می‌گیرد. به علاوه، لازم است ملاک‌های ارزشگذاری هر مرحله مشخص‌تر و دقیق‌تر شوند؛ حتی برای هر سطح، یک نوع ملاک ویژه طراحی شود.

۳. بخش ناشران

● هنوز هم پس از گذشت چند سال از تحولی که همه‌ی ما چشم به راهش بودیم، محتوا و شیوه‌ی ارائه‌ی مطلب در غالب نزدیک به تمام کتاب‌های آموزشی یکسان است و همه گرد محور آزمون‌های ورودی دانشگاه‌ها دور می‌زنند. گویی برخی ناشران آموزشی هیچ رسالتی جز این ندارند که تمامی فرزندان مملکت را به دانشگاه بفرستند و البته باز هم بدیهی است که این برنامه، آغاز نشده محکوم به شکست است. زیرا در هر حال ظرفیت دانشگاه‌ها محدود است و تنها کاری که با این شیوه انجام می‌شود، جابه‌جایی افراد شایسته‌ی ورود به دانشگاه‌هاست.

● پرداختن اغراق آمیز به آزمون سراسری، آفت بی‌بازگشت و سیری ناپذیر است که اگر با همین روند ادامه یابد، همه‌ی برنامه‌ریزی‌های انسانی و اجتماعی آموزش و پرورش را هدر خواهد داد و در این میانه، گناه ناشرانی که بیش از همه به این آفت دامن بزنند، همچنان بیش از همه است. از این رو ضرورت دارد، در سیاستی که همه‌چیز و همه‌کس را تنها در قالب کتاب‌هایی از این دست می‌بیند، تجدیدنظر جدی به عمل آید.

● شتاب‌زدگی در چاپ کتاب‌هایی که می‌کوشند هم‌زمان با کتاب درسی به بازار بیایند و نقش حل‌المسائل را ایفا کنند، در میان عده‌ای از ناشران مشهود است. ضرری که این نوع کتاب‌ها به جریان سالم تعامل میان معلم و دانش‌آموز در طول سال تحصیلی وارد می‌کنند، در نوع خود فاجعه‌ای درخور تأمل است. حل‌المسائل‌های رنگارنگ و قدم و نیم قدم، راه هرگونه ابتکار، تعقل، خلاقیت، نوآوری و خودباوری را از دانش‌آموز می‌گیرند و پخته‌خواری و تقلید را اشاعه می‌دهند.

● یکی از هدف‌های عمده‌ی نویسنده و ناشر، کاستن از هزینه‌ی آماده‌سازی و چاپ کتاب است تا کتاب به بهای کم‌تر در اختیار مخاطب قرار گیرد. متأسفانه این دغدغه‌ی موجه به نتیجه‌ای ناموجه می‌انجامد و آن چاپ کتاب‌هایی است با فشردگی تمام و خط بسیار ریز و نداشتن سفیدخوانی لازم که باعث خستگی و بی‌زاری خواننده می‌شود.

● ناشران آموزشی که خود جزئی از همین مردمند، باید باور داشته باشند که تا حصول نتیجه‌ی قطعی و سالم‌سازی جریان اخیر، هنوز راه دور و درازی در پیش داریم. انبوه کتاب‌های تست و نکته، و هدف‌دار و هدفمندی که با هدف و بی‌هدف، هر ساله وارد این بازار می‌شوند، البته نومیدکننده است.

● ما در کنار نقدی که بر روند اخیر کار داریم، تلاش‌های ثمربخشی را هم که در این راستا انجام گرفته‌اند، قدر می‌دانیم. همچنین پویایی بخش خصوصی را در این زمینه ارج می‌نهیم و به نتایج مورد انتظار آن چشم دوخته‌ایم.

۴. بخش کتاب‌ها و مؤلفان

● هنوز هم بازار این حوزه سرشار از کتاب‌هایی است که نه روش دارند و نه محتوا، و تنها به کار آن می‌آیند که ساعتی موجبات حیرت خواننده‌ی آگاه را از ناآگاهی حاکم بر کتاب فراهم کنند.

● روشن است که نویسنده‌ی متعهد و آگاه از هدف‌های برنامه‌ی درسی آموزش و پرورش می‌تواند، به ناشر، مخاطب و بازار کتاب جهت بدهد یا جهت انحرافی آن را تعدیل کند. اما متأسفانه در عمل چنین نیست و غالباً نویسندگانند که تحت تأثیر جریان کاذب حاکم بر بازار قرار می‌گیرند. و البته این زنگ خطر بسیار بزرگی است که باید به دقت به آن گوش داد.

● یکسان بودن صدر تا ذیل بسیاری از کتاب‌ها، فاجعه‌ای بیش نیست. اگر این حوزه میدان علوم صرف می‌بود، شاید تکیه بر یکسانی پاسخ‌ها می‌توانست منطقی جلوه کند، اما روشن است که در حوزه‌ی علوم انسانی نمی‌باید و نمی‌تواند چنین باشد.

● تولید کتاب‌های یکنواخت با نام‌های متعدد، از جانب ناشران متفاوت، نشانه‌ی پیشرفت و گستردگی حوزه‌ی عمل نیست، بلکه موجب هدر دادن سرمایه‌ی ملی و نیروی انسانی است.

- شاید برخی بر این باورند که تربیت نسلی بی‌انگیزه، منفعل و فرصت‌طلب، از ارکان آموزش‌وپرورش است. بسیاری از کتاب‌های موجود این تفکر را دامن می‌زنند.
- باید پرسید، کپی کردن سطر به سطر کتاب درسی و تبدیل هر سطر آن به چهار پنج تست چهار جوابی، متضمن کدام رسالت آموزش‌وپرورش است که تا این حد در میان کتاب‌های آموزشی رواج دارد.
- تقریباً در اکثر نزدیک به تمامی کتاب‌ها، تولید دانش مورد توجه قرار نگرفته، بلکه تنها انتقال دانش موردنظر بوده است.
- آموزش به جای انباشت اطلاعات برای روز مبادا (آزمون سراسری ورود به دانشگاه = کنکور)، باید بر پایه‌ی تفکر و توسعه‌ی دیدگاه منطقی و انطباق با موقعیت‌های واقعی زندگی قرار گیرد. اشاعه‌ی این دیدگاه در میان دست‌اندرکاران کتاب‌های آموزشی می‌تواند، روند تولید را به سمت‌وسوی موجه جهت دهد.
- در حال حاضر، شاید به دلیل ناآگاهی برخی از تولیدکنندگان از هدف‌های کلی و سرفصل‌های مصوب برنامه‌ی درسی، به‌ویژه هدف‌های نگرشی و مهارتی، تقریباً تمام کتاب‌های جنبی از لحاظ ارتباط با برنامه‌ی درسی یا پشتیبانی از آن، در حد متوسط به پایین هستند.
- اگر برخی از کتاب‌های رسیده نوآوری دارند، از آن قالبی ساخته‌اند بی‌انعطاف و بقیه‌ی مباحث را بی‌آن‌که به ساخت قالبی آن بیندیشند، در آن قالب آماده ریخته‌اند. بدیهی است که عملکرد اخیر ارزش محتوایی کتاب را تنزل می‌دهد.
- متأسفانه جای کتاب‌های ویژه‌ی معلم بسیار خالی است. نقص اخیر، هم در حوزه‌ی دانش (کتاب‌های دانش‌افزایی معلم) محسوس است و هم در روش‌ها و مهارت‌های تدریس (راهنمای معلم و روش تدریس).
- نکته‌ی تأسف‌آور دیگر این‌که شاید در این حوزه، کتاب‌های جنبی و سرگرمی سالم که به نوعی بتوان آن را به کتاب درسی پیوند زد، نتوان یافت. گویا همه‌ی نویسندگان محترم و ناشران بزرگوار برای آن بسیج شده‌اند که فقط مطالب کتاب‌های درسی را خط به خط به خورد دانش‌آموز بدهند. در حالی‌که امروزه آموزش‌وپرورش در سطح جهانی بر آن است که دانش‌آموز به عنوان انبانی از اطلاعات در نظر گرفته نشود.
- مسئله‌ی مهم دیگری که داوران بر آن تأکید دارند، این است که باید تولید بسته‌ی آموزشی به جای کتاب آموزش مورد توجه جدی قرار گیرد تا تنوع لازم ایجاد شود.
- نگرانی از افزایش غیرمنطقی بهای کتاب موجب شده است که تصویر و حتی نمودار آن بخش اصلی آموزش زبان است، از کتاب‌ها حذف یا به صورتی درهم فشرده و ناخوانا عرضه شود. نکته‌ی اخیر شایان توجهی جدی است.
- در پایان، هیأت داوران آرزو می‌کند، جریان‌ی که به نام «سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی» اندک اندک راه خود را یافته است و هر سال نیز آن را می‌پیراید و به نتایج ارزنده‌تری دست می‌یابد، در این کار توفیق حاصل کند و موجب شود، مختصر کتاب‌هایی که با انتظارات تعریف شده‌ی آن وفق دارند و پیشاهنگ تولید کتاب‌های نویدبخش در اجرای هدف‌های کلان انسان‌سازی قرار می‌گیرند، روزبه‌روز گسترش یابند و خود نیز راه بنمایند.

حوزه‌ی آموزش زبان انگلیسی

از آن‌جا که آموزش و یادگیری یک زبان جدید، بازشدن دریچه‌ای است به دنیایی دیگر، آموزش زبان انگلیسی در کشور ما به صورت یک نیاز درآمده است و بر مدرسان و آموزشگران زبان انگلیسی واجب است، هر لحظه دانش خود را به روز کنند و از تمام وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی بهره بگیرند تا بتوانند، دانش‌آموزان خود را هرچه بیش‌تر در راه تعلیم زبانی غیر از زبان مادری خود توانا سازند و با روش‌های نوین آشنا کنند. در همین راستا، بر مؤلفان و مترجمانی که در راه اعتلای این خواسته‌ی ملی، یعنی زبان آموزشی، گام برمی‌دارند، واجب و لازم است، در تهیه و تألیف کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی خود توجه و دقت داشته باشند تا تحقق این هدف‌ها خدشه‌دار نشود. در این‌گونه کتاب‌ها، دانش‌آموزان نباید آماج برخورد تجارتي و کاسبکاری برخی از مؤلفان و ناشران شوند و در معرفی تلفظ‌ها، واژگان، نکات دستوری و ترجمه‌ی غلط و نادرست متون قرار گیرند و خلاقیت ذهنی آن‌ها برای حل تمرین‌ها، نادیده گرفته شود. در کنار این موضوع، پاسخ‌نامه‌های کتاب‌ها نباید به گونه‌ای تدوین شود که زبان‌آموزان بدون تفکر و به راحتی به پاسخ‌ها دست یابند.

در بررسی کتاب‌های ارسالی، چند نکته مشاهده می‌شد. بعضی از کتاب‌ها چاپ خارج از کشور بودند و مؤلف و ناشر دقیقاً همان کتاب‌ها را کپی کرده بودند که لاجرم از امتیاز بهره‌ای نبردند. البته برخی کتاب‌ها نیز مؤلفان دلسوز و توانایی داشتند. تعداد این دست کتاب‌ها کم نبود و خوشبختانه، روند تألیف، تهیه و تدوین کتاب‌های کمک‌آموزشی زبان انگلیسی سیری بسیار غنی را طی می‌کند و جای خوشبختی است که مؤلفان رقابت مثبت در تهیه‌ی کتاب‌های بهتر را جدی گرفته‌اند و در پی به دست آوردن امتیازات بالا هستند در چند کتاب نوآوری‌هایی دیده شدند که در باروری خلاقیت زبان‌آموزان، حتماً نقش به‌سزایی خواهند داشت. به کتاب‌های راهنما هیچ امتیازی تعلق نگرفت و از رده‌ی امتیازبندی خارج شدند. قرار شد، تعدادی از کتاب‌ها به کتابخانه‌ی مدرسه معرفی شوند.

در جشنواره‌ی این دوره توجه و دقت ناشران هم به چشم می‌خورد، زیرا آن‌ها سعی داشتند، فقط فروش و تجارت خود را در نظر نگیرند، بلکه محتوا و کیفیت کار و تأثیر آن در یادگیری زبان‌آموز را هم مورد عنایت قرار دهند. چنانچه مؤلفان و ناشران محترم به پیشنهادهای ارائه شده در ادامه‌ی این بیانیه توجه کنند، بی‌شک کتاب‌های آموزنده‌تر و ارزنده‌تری را به زبان‌آموزان ارائه خواهند داد:

۱. محتوای کتاب کمک‌درسی با هدف‌های آموزش و پرورش و برنامه‌ی درسی در یک راستا باشند.
۲. این‌گونه کتاب‌ها با فهم و توانایی، و نیز نیازهای زبان‌آموزان هماهنگی و تناسب داشته باشند و باعث ایجاد انگیزه در یادگیری زبان شوند.
۳. به سازماندهی محتوای کتاب توجه شود.
۴. شیوه‌ی نگارش کتاب با زبان و ادبیات زبان‌آموز هماهنگ باشد.
۵. شیوه‌های فعال خود یادگیری را در زبان‌آموز تقویت کنند.
۶. شیوه‌ها و حیطه‌های متنوع خودارزشیابی را به زبان‌آموز معرفی کنند.

۷. محتوای تصویری با محتوای نوشتاری تناسب داشته باشد.

۸. تصویرهای کتاب جذاب باشند.

۹. ساختار فیزیکی و ظاهری کتاب مناسب باشد.

۱۰. محتوای کتاب با جدیدترین دستاوردهای علمی و تحقیقاتی انطباق داشته باشند.

ضمناً، قراردادن تصویرهای مناسب در تدوین کتاب‌های کمک‌آموزشی، از کتاب تمرین و کار گرفته تا کتاب‌های آمادگی کنکور و تست، و آوردن مطالب مناسب برای رفع خستگی دانش‌آموز، از قبیل فکاهی، جوک، سخنان بزرگان، ضرب‌المثل و غیره، الزامی است.

توجه ناشران محترم را به این نکته جلب می‌کنیم که آوردن مطالب اضافی خارج از مبحث موردنظر، از قبیل فهرست کتاب‌های منتشر شده یا مقالات بی‌ربط و صرفاً پرکننده‌ی صفحات، از اعتبار کتاب کمک‌آموزشی می‌کاهد. لازم به ذکر است که از گروه‌های گوناگون کتاب‌های کمک‌آموزشی، فقط یک مورد از فرهنگ‌های لغت در بخش برگزیده و تقدیری قرار گرفت، یک جلد برای استفاده‌ی دبیران مناسب تشخیص داده شد و بقیه‌ی کتاب‌ها در راستای هدف‌های کمک‌آموزشی دانش‌آموزان انتخاب شدند.

حوزه‌ی آموزش تاریخ

اگر باور داشته باشیم که تاریخ هر کشور، بازگوکننده‌ی هویت مردم آن و ترسیم کننده و راهنمای مسیر آینده‌ی آن است، بیش از پیش به اهمیت آموزش تاریخ، نحوه‌ی تدوین محتوای کتاب‌های درسی و کمک‌آموزشی آن، هویت‌بخشی آن به نسل جوان این مرز و بوم، ضرورت ایجاد انگیزه برای مطالعه‌ی تاریخ، واقف خواهیم شد، تاریخ معلم انسان‌هاست و اعتقاد به این مفهوم، برنامه‌ریزی و کوشش مستمری را در جهت پایدار کردن این رسالت ایجاب می‌کند.

خوشبختانه، برگزاری جشنواره‌های رشد و توجه مسئولان محترم آن، باعث برداشتن گام‌های مثبتی در این زمینه شده و امید است، با بذل توجه بیش‌تر و بهبود مستمر در سازماندهی این امر، توفیقاتی بیش از گذشته، حاصل شود. در این راستا و به منظور جلب توجه بیش‌تر و ویژه از سوی تمامی دست‌اندرکاران امر مهم تدوین و انتشار کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی تاریخ، و نیز با در نظر گرفتن کاربرد فناوری‌های آموزشی و فناوری اطلاعات که با گسترش روزافزون خود، دخالت فزاینده‌ای به ویژه در سال‌های آتی در امر آموزش دارند، بیان نکاتی به شرح زیر می‌تواند، برای تألیف هرچه بهتر این‌گونه کتاب‌ها مفید واقع شود:

۱. اهتمام در به‌کارگیری و ترویج روش‌های فعال و دانش‌آموز محور؛

۲. ترویج و گسترش رویکردها و نگرش‌های جدید آموزشی در زمینه‌ی تاریخ؛

۳. تعیین ضوابط و استانداردهای لازم برای تولید و ارزیابی بسته‌های نرم‌افزارهای کمک‌آموزشی؛

۴. تعیین ضوابط و استانداردهای لازم در مورد نحوه‌ی انتشار و ارزیابی نشر الکترونیکی به ویژه در زمینه‌ی کمک‌آموزشی.

هیأت داوران پنجمین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد در حوزه‌ی تاریخ، بررسی و داوری ۷۳ جلد کتاب آموزشی مناسب و مرتبط با برنامه‌ی درسی دریافت شده را به عهده گرفت. براساس این بررسی مشاهده شد که خوشبختانه، ناشران در دو سه سال اخیر علاقه و توجه بیش‌تری به ارائه‌ی مجموعه‌ها و کتاب‌های تاریخی به صورت تألیف و ترجمه نشان داده‌اند و در انتشار و چاپ آن‌ها، برخی ضوابط را رعایت کرده‌اند. بیش‌تر کتاب‌های دریافتی مربوط به حیطه‌ی دانش‌افزایی دانش‌آموزان و معلمان، و چند عنوان مربوط به سنجش و ارزشیابی و نیز در مورد شخصیت‌های تاریخی بودند.

ملاک‌های داوری عبارت بودند از: هم‌سو بودن با برنامه‌ی درسی، ارتباط محتوا با نیازهای مخاطبان، اعتبار علمی، کیفیت سازماندهی مطالب، توجه به پرورش فکری و مهارت‌های یادگیری و پیام‌های ارزشی، مناسب و روان بودن زبان نوشتاری، کیفیت چاپ، میزان استفاده از تصویر و نقشه. در این رابطه، موارد زیر را به ناشران و نویسندگان حوزه‌ی آموزش تاریخ توصیه می‌کنیم:

۱. رعایت تناسب بین روش و قالب ارائه‌ی محتوای کتاب‌های آموزشی، با سطح سواد، گروه سنی و مقطع تحصیلی

مخاطبان؛

۲. هم‌سویی و هماهنگی کامل با هدف‌ها و برنامه‌های درسی مقاطع گوناگون؛

۳. رعایت کامل ملاک‌های تعیین شده برای ارزیابی از سوی «دفتر انتشارات کمک‌آموزشی»، پیش از اقدام به چاپ کتاب‌های خود؛

۴. اهتمام در استفاده از متون معتبر و مستندات حوزه‌ی تاریخ؛

۵. تنوع‌بخشی به عنوان‌های آثار خود، از طریق توجه به دوره‌های گوناگون تاریخی، و رویدادها و شخصیت‌های برجسته؛

۶. به‌کارگیری زبان نوشتاری مناسب دوره‌های گوناگون تحصیلی و سنی؛

۷. استفاده‌ی بیش‌تر از تصویر، نقشه، نمودار و جدول؛

۸. به‌کارگیری امکانات روزآمد در جهت چاپ جذاب‌تر و طرح‌های مورد استفاده.

حوزهی آموزش جغرافیا

ژرفاندیشی دانش جغرافیا، به علت پشتوانه‌ی میان رشته‌ای بودن آن است. ارتباط با بسیاری از علوم، قدمت زیاد، تلاش اندیشمندان جغرافیا برای تبیین جایگاه این علم، گستره‌ی مطالعه‌ی آن به‌ویژه در شرایط درهم تنیدگی جهان کنونی، یکپارچگی و ساختاری شدن زندگی فردی در حوزه‌ی ملی، توسعه‌ی روابط بین‌المللی، و وجود مسائل زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سبب شد، هیأت داوران در این حوزه بر این باور باشد که هرگونه تألیفی باید به بهسازی شرایط و فراهم ساختن امکان رشد و تغییر جایگاه تعاملی انسان و محیط یاری رساند. بر این اساس، هیأت داوران گروه جغرافیا، در پنجمین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد ویژه‌ی دوره‌ی متوسطه، بیانیه‌ی خود را بدین شرح اعلام می‌دارد:

۱. این هیأت انتظار داشت، با توجه به گستردگی علم جغرافیا، تنوعی از کتاب‌های جغرافیا در موضوعات گوناگون را در این جشنواره مشاهده کند، اما چنین نبود. امید است در جشنواره‌های آتی این نقیصه برطرف شود.
۲. تعداد کتاب‌های ترجمه شده نسبت به کتاب‌های تألیفی در این دوره بسیار اندک بود. این امر ناشی از نگاه ویژه‌ی هیأت داوران و توصیه‌های آنان به چاپ کتاب‌های تألیفی در دوره‌های گذشته‌ی جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد بوده است.
۳. تعداد کتاب‌های مربوط به مسائل علمی جغرافیا و مشکلات زیست‌محیطی در این دوره نسبت به گذشته افزایش یافته که ناشی از تغییر نگرش و دیدگاه مؤلفان و مترجمان محترم است.
۴. بخش اعظم کتاب‌های این دوره را کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی تشکیل می‌داد که هیأت داوران، مراتب تأسف خود را از کمبود کتاب‌های دانش‌افزایی و کار ویژه‌ی معلمان ابراز می‌دارد.

حوزه‌ی آموزش علوم اجتماعی

هدف برنامه‌ی درسی تعلیمات اجتماعی در دوره‌ی متوسطه، تربیت افرادی جامعه‌پذیر، آگاه از مسائل اجتماعی، برخوردار از مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی، معتقد به ارزش‌های مطلوب، توانمند در تجزیه و تحلیل مفاهیم و مسائل اجتماعی و کاربرد این مفاهیم در زندگی است. تولید کتاب‌های آموزشی و کمک‌درسی به منظور گسترش دانش معلمان و دانش‌آموزان در حوزه‌ی علوم اجتماعی، توانمند کردن معلمان در زمینه‌ی تدریس و نیز تعمیق یادگیری‌ها و آموخته‌های دانش‌آموزان در این راستا، از اهمیت بالایی برخوردار است؛ به‌ویژه آن‌که تولید این نوع کتاب‌ها مشارکت وسیع بخش خصوصی، نویسندگان و مؤلفان محترم را طلب می‌کند.

هیأت داوران، ضمن تشکر از ناشران و مؤلفان، در بررسی ۳۹ عنوان کتاب آموزشی دریافت شده، متوجه اشکالات زیر شد:

۱. کمبود کتاب در حوزه‌ی کار و فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان و سنجش و ارزشیابی؛

۲. کمبود کتاب در زمینه‌ی روش‌های تدریس مفاهیم اجتماعی؛

۳. وجود اشکالات علمی در برخی از کتاب‌ها و تعصب و سوگیری در محدودی از این کتاب‌ها؛

۴. سازماندهی نامناسب برخی از کتاب‌ها؛

۵. شروع نامناسب مطالب و ناتمام ماندن برخی از جملات، به ویژه در کتاب‌های ترجمه‌ای؛

۶. اشکالات ویرایشی چشمگیر؛

۷. ارتباط ناچیز برخی از کتاب‌ها با هدف‌های برنامه و نیازهای مخاطبان؛

البته موارد فوق عمومیت ندارند و اغلب ناشران کم و بیش به رعایت برخی از معیارها پایبند بوده‌اند. با این حال، هیأت داوران توصیه می‌کند، ناشران و مؤلفان قبل از تألیف و یا چاپ مجدد کتاب‌های آموزشی، به معیارهای تولید کتاب‌های آموزشی (جزوه‌ی شماره‌ی ۱۰)، از انتشارات «دفتر انتشارات کمک‌آموزشی» توجه کنند.

هیأت داوران، به منظور افزایش کیفیت کتاب‌های کمک‌آموزشی و درسی موارد زیر را به ناشران و مؤلفان محترم توصیه می‌کند:

۱. مطالعه‌ی ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی علوم اجتماعی؛

۲. ویرایش علمی کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی، قبل از چاپ و بررسی آن‌ها، توسط افراد متخصص و کارشناس؛

۳. توجه به نیازهای معلمان و دانش‌آموزان؛

۴. توجه به هدف‌های برنامه‌ی آموزشی تعلیمات اجتماعی در دوره‌ی دبیرستان؛

۵. استفاده‌ی بیش‌تر از تصویر و نمودار؛

۶. تألیف کتاب‌های بیش‌تر در حوزه‌ی روش‌های تدریس مفاهیم اجتماعی؛

۷. ویرایش مجدد ادبی کتاب‌های کمک‌آموزشی قبل از چاپ دوم.

حوزه‌ی آموزش روان‌شناسی

اولین نیاز معلمان و دانش‌آموزان ما در حال حاضر، دسترسی به کتاب‌هایی است که عطش آنان را از جنبه‌های گوناگون روان‌شناسی برآورده سازند. گرچه این عطش نزد معلمان و دانش‌آموزان متفاوت است، ولی عطش درک مسائل فراحسی نزد هر دو گروه به یک اندازه است و جامعه‌ی ایران این نیاز را از دیرباز نشان داده است. گو این‌که ارضای این نیاز در آثار ارسالی بسیار محدود بود، اما در جامعه‌ی نشر، نمونه‌ی این کتاب‌ها به‌ویژه در سال‌های اخیر زیاد دیده می‌شود. البته در مورد علمی بودن مطالب و مرز بین علم و غیرعلم در این کتاب‌ها، جای صحبت زیاد است.

تعداد آثار ارسالی به حوزه‌ی آموزش روان‌شناسی ۳۵ کتاب بود که بیش‌تر آن‌ها در حوزه‌ی کتاب‌های دانش‌افزایی و مرجع برای معلمان بودند و حوزه‌ی سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کم‌ترین کتاب را به خود اختصاص داده بود.

هیأت داوران، با توجه به بررسی کتاب‌های آموزشی یاد شده، رعایت نکات زیر را از طرف ناشران و مؤلفان و مترجمان توصیه می‌کند:

۱. هدف‌های برنامه‌ی درسی روان‌شناسی دوره‌ی متوسطه را مدنظر قرار دهند و متناسب با هدف‌ها، نسبت به ترجمه یا تألیف اقدام کنند؛
۲. کتاب‌های ارسالی در حوزه‌ی دانش‌افزایی دانش‌آموزان و همچنین کار، تمرین و فعالیت دانش‌آموزان، به حیطة‌ی شناختی تکیه داشتند و دو حیطة‌ی مهارتی و نگرشی کم‌تر مورد توجه قرار گرفته بودند. ضرورت دارد، در این زمینه‌ها نیز فعالیت مناسب صورت گیرد؛
۳. کتاب‌های کار، تمرین و فعالیت دانش‌آموزان باید زمینه‌هایی برای تلفیق علم روان‌شناسی با زندگی دانش‌آموزان فراهم کنند و آمادگی‌هایی را برای زندگی و برخورد مناسب با مسائل در آنان به وجود آورند که به این مورد توجه کم‌تری شده است. همچنین، در کتاب‌های فوق به فعالیت‌های یادگیری و تمرین‌های مناسب برای دانش‌آموزان توجه بیش‌تری باید مبذول شود.
- در کتاب‌های مخصوص دانش‌آموزان لازم است، فعالیت‌های یادگیری و تمرین به منظور تعمیق یادگیری دانش‌آموزان، متناسب با محتوا، آورده شود.
- استفاده از تصویرها و طرح‌های جذاب، علاوه بر تفهیم بهتر مطالب، در ایجاد انگیزه برای مطالعه مؤثر است که در کتاب‌های ارسالی کم‌تر به این نکته توجه شده است. ضرورت دارد که در این زمینه ناشران، مؤلفان و مترجمان تلاش بیش‌تری به خرج دهند.
- بهره‌گیری از تازه‌ترین پژوهش‌های علمی در زمینه‌ی روان‌شناسی، به‌ویژه در کتاب‌های تألیفی کم‌تر دیده شد. ضرورت دارد در این زمینه با توجه به پژوهش‌های انجام شده در حوزه‌ی روان‌شناسی در مراکز پژوهشی کشور، از یافته‌های پژوهشی معتبر در کتاب‌ها استفاده شود.

- ذکر دقیق منابع و مأخذ به کار رفته و رعایت امانت در نقل مطالب از جمله نکاتی است که در تمام کتاب‌های ارسالی به آن توجه چندانی نشده بود و این موضوع نیز توجه مؤلفان را می‌طلبد.

- ذکر فهرست‌وار مطالب بدون عمق بخشیدن به محتوا، از جمله نقص‌هایی بود که در پاره‌ای از کتاب‌های ارسالی مشاهده گردید که در این زمینه، توجه مؤلفان را به تشریح و توضیح مطالب آورده شده در محتوا جلب می‌کنیم. چنانچه در مواردی امکان شرح مطالب وجود ندارد، استفاده از زیرنویس برای تشریح و توضیح، توصیه می‌شود.

امید است با رعایت نکات اشاره شده، شاهد ارسال کتاب‌های مناسب‌تر در جشنواره بعدی باشیم.

حوزه‌ی آموزش فیزیک

طی سال‌های اخیر، آموزش فیزیک کشور روند روبه‌رشدی را طی کرده است و در این راه، موفقیت‌های ارزنده‌ای حاصل شده است. توجه ویژه به آموزش با رویکرد مفهومی، استفاده از فناوری اطلاعات، روش‌های فعال تدریس با رویکرد یادگیری مشارکتی و فرایندمحوری، آموزش مهارت‌ها به جای انباشتن دانش‌ها، کاربردی کردن آموزش به جای بیان انتزاعی مفاهیم، توجه ویژه به شیوه‌های گوناگون ارزشیابی، رشد خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان، کاهش نقش سنتی معلم و افزایش نقش واقعی وی به عنوان راهبر و تسهیل‌کننده‌ی امر آموزش، همگی ضرورت ایجاد نگرش تازه‌ای را در تألیف کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی، در ذهن تداعی می‌کنند.

به رغم وجود پتانسیل‌های فراوان در عرصه‌های فیزیک که می‌توانند در جهت ارتقای سطح کیفی آموزش فیزیک گام‌های مؤثری بردارند، آزمون‌های ورودی دانشگاه‌ها به شدت آموزش این علم پایه را تحت تأثیر خود قرار داده‌اند و بسیاری از مؤلفان کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی را به این سو کشانده‌اند. به همین دلیل، بسیاری از کتاب‌های فیزیک به جای توجه به موارد فوق، تنها به جمع‌آوری و حل پرسش‌های چهارگزینه‌ای پرداخته‌اند. به عبارت دیگر، فقط یکی از حیطه‌های آموزش، یعنی آزمون و آن هم فقط یکی از شیوه‌های آزمون، یعنی پرسش‌های چهارگزینه‌ای را مورد توجه قرار داده‌اند. این ضعف در اکثر قریب به اتفاق کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی موجود در بازار و کتاب‌های ارائه شده به جشنواره مشهود است.

علم فیزیک از جمله علمی است که در تمام جنبه‌های زندگی بشر کاربرد مستقیم دارد و ضروری است ناشران، مؤلفان و مسئولان محترم، توجه خاصی به این علم داشته باشند، و در جهت ارتقای آن گام بردارند. استفاده نکردن از شیوه‌های نوین و کاربردی آموزش، بهره نگرفتن از فناوری اطلاعات و ارتباطات، و توجه ناکافی به برنامه‌ی درسی و هدف‌های آموزشی، از جمله ضعف‌های اصلی کتاب‌های آموزش فیزیک ارائه شده به پنجمین جشنواره‌ی کتاب‌های رشد است.

هیأت داوران گروه فیزیک، ضمن تقدیر و تشکر از زحمات مؤلفان، مترجمان، ناشران و مجریان جشنواره، پس از برگزاری جلسات متعدد برای بررسی و ارزیابی کتاب‌ها، در مرحله‌ی اول از بین ۱۳۰ کتاب آموزشی مناسب و مرتبط با برنامه‌ی درسی دریافتی، ۴۰ کتاب را شایسته‌ی بررسی مجدد دانست. اما در بررسی‌ها و تجزیه و تحلیل‌های ریزبینانه‌ی آن‌ها، با توجه به دلایل ذکر شده، نتوانست کتابی را به عنوان کتاب برگزیده انتخاب کند و تنها به انتخاب کتاب‌های درخور تقدیر بسنده کرد.

هیأت داوران گروه فیزیک پنجمین جشنواره‌ی کتاب‌های رشد، ضمن تقدیر و تشکر مجدد و ابراز خرسندی از تمایل مؤلفان، مترجمان و ناشران به استفاده از شیوه‌های نوین آموزش پیشنهاد می‌کند، این گروه از اندیشمندان به توصیه‌های زیر، توجه خاص مبذول فرمایند:

۱. در تألیف کتاب‌های کمک‌درسی، شیوه‌ها و حیطه‌های متنوع ارزشیابی را مدنظر قرار دهند.
۲. از جدیدترین دستاوردهای علمی و تحقیقاتی استفاده کنند.
۳. به مسائل کاربردی، واقعی و مرتبط با زندگی روزمره توجه ویژه داشته باشند.
۴. در محتوای نوشتاری کتاب، به ایجاد انگیزه در مخاطبان برای یادگیری توجه خاص مبذول دارند.

۵. در راستای تحقق هدف‌های برنامه‌ی درسی گام بردارند.
۶. نقش‌های نوین معلم و دانش‌آموز در فرایند یاددهی - یادگیری در آثارشان نمایان شود.
۷. از فناوری اطلاعات و ارتباطات به صورت خاص استفاده کنند.
۸. شیوه‌های فعال یادگیری مورد توجه قرار داده شود.
۹. از تصویرهای جذاب و متناسب با موضوع بهره بگیرند.
۱۰. سازماندهی محتوای کتاب به گونه‌ای باشد که زمینه‌ی جدی مخاطب را فراهم سازد.

حوزه‌ی آموزش شیمی

در سال‌های اخیر که کتاب‌های درسی شیمی دوره‌ی متوسطه، دگرگونی‌های بنیادی فراوانی را به خود دیده است، نیاز به منابع علمی - آموزشی معتبری که رسالت تغییر کتاب‌های درسی را محقق سازد، ضروری به نظر می‌رسد. از آن‌جا که با تغییر ساختاری و محتوایی کتاب‌های درسی، شاهد افزایش نگرانی‌های معلمان، فراگیران و اولیای آن‌ها بوده‌ایم، تلاش برای رفع این نگرانی‌ها، باید سرلوحه‌ی فعالیت‌های همه‌ی بخش‌های جامعه، به‌ویژه نویسندگان و ناشران کتاب‌های علمی - آموزشی قرار گیرد. از این‌رو، «دفتر انتشارات کمک‌آموزشی»، به عنوان نهادی در بطن آموزش و پرورش، برگزاری جشنواره‌ی رشد را در صدر فعالیت‌های خود قرار داده است که طی آن، به معرفی آثاری می‌پردازند که عموماً به عنوان کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی شناخته می‌شوند.

ملاک‌های ارزیابی کتاب‌های یاد شده، برگرفته از هدف‌های سه‌گانه‌ی برنامه‌ی درسی (دانشی، مهارتی و نگرشی) است و تلاش شده است که بر این مبنا، نیازهای مخاطبان به‌طور دقیق شناسایی، و منابع آموزشی معتبری برای رفع آن‌ها انتخاب و به جامعه‌ی آموزشی معرفی شوند.

هیأت داوران جشنواره در حوزه‌ی شیمی، داوری کتاب‌های این بخش را طی دو مرحله به انجام رساند. در مرحله‌ی نخست، ۸۵ کتاب مورد ارزیابی قرار گرفتند که از این میان، ۶۲ عنوان کتاب به مرحله‌ی دوم راه یافتند. مقایسه‌ی تعداد کتاب‌های تألیفی و ترجمه‌ای نشان از تلاشی فعالانه در عرصه‌ی تألیف داشت. اما بررسی دقیق محتوای کتاب‌های تألیفی نشان داد، بیش‌تر نویسندگان، کنکور و فراهم آوردن بستری مناسب برای ورود دانش‌آموزان به دانشگاه را مبنای کار خود قرار داده‌اند و کم‌تر به تحقق هدف‌های تعلیم و تربیت در چارچوب برنامه‌ی درسی مصوب شیمی دوره‌ی متوسطه توجه داشته‌اند.

اگرچه در مقایسه با جشنواره‌ی پیش، تعداد کتاب‌های هم‌راستا با سیاست‌های آموزش و پرورش، رشد چشم‌گیر داشت و شاید چنین افزایشی را بتوان جرقه‌ی امیدی برای رفع نیازهای واقعی دانش‌آموزان به‌شمار آورد، اما به هر حال در این کتاب‌ها نیز هنوز مشکل ویرایش علمی و ادبی، کم‌توجهی به جنبه‌های مهارتی که مخاطب را در فرایند یادگیری به چالش بطلبد، توجه کافی نداشتن به نسبت تصویر به متن، و به‌کارگیری جذابیت‌های تصویری در ارائه‌ی مفاهیم، کم‌توجهی به ابزار قدرتمندی چون فناوری اطلاعات (IT) و نبود نوآوری در طراحی ساختار و انتخاب محتوا به چشم می‌خورد. امید است، نویسندگان و ناشران از فرصتی که تا برگزاری جشنواره‌ی بعدی باقی است، برای تأمل و بازنگری فعالیت‌های خود در این عرصه به خوبی بهره‌گیرند تا در آینده شاهد تولید کتاب‌های مناسب‌تر و قابل استفاده از آموزش شیمی کشور باشیم.

حوزه‌ی آموزش ریاضی

ریاضیات و آموزش آن از جمله موضوعاتی است که از گذشته مورد توجه قرار گرفته است. از گفت‌وگوهای **سقراط** تا توصیه‌های **ابوریحان بیرونی** به معلمان و دانش‌آموزان ریاضی در کتاب «التفهیم» و شیوه‌های یاددهی - یادگیری **سجری** در رساله‌اش که به طرح «مسائل هندسی و شیوه‌ی آموزشی آن» پرداخته است، و همین‌طور خوارزمی در «جبر و مقابله»، **غیاث‌الدین جمشید کاشانی** در «مفتاح‌الحساب»، و **خیام** در کتاب‌های «الرساله فی البراهین علی مسائل الجبر و المقابله» و «شرح ما أشکل من مصادرات کتاب اقلیدس» که به قول **پُل ارنست** «با خود دیدگاه‌های فلسفی و معرفت‌شناسی خاصی از ریاضیات را در بردارند» تا تجربیات و دیدگاه‌های **جورج پولیا** در زمینه‌ی آموزش ریاضی، و از طرف دیگر، تلاش‌های فراوان استادان و معلمان ریاضی کشور در سالیان گذشته، همه و همه در راستای پرداختن به آموزش ریاضی مؤثرتر و ارائه‌ی شیوه‌های هرچه بهتر برای یاددهی - یادگیری مفاهیم ریاضی بوده‌اند.

از سوی دیگر، کاربردهای وسیع ریاضی در حوزه‌های گوناگون علوم محض و پایه و علوم مهندسی، و همچنین علوم انسانی، اهتمام بیش‌تری را نسبت به ریاضی و آموزش آن، به‌خصوص آموزش ریاضی برای همه‌ی دانش‌آموزان ایجاد می‌کند. تلاش‌های قابل ستایشی به‌خصوص در سال‌های اخیر، به منظور اصلاح روش‌های آموزشی و ارائه‌ی شیوه‌های جدیدتر یاددهی - یادگیری توسط دانشگاهیان، معلمان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت کشورمان صورت گرفته‌اند که تأسیس رشته‌ی دانشگاهی آموزش ریاضی در سطح کارشناسی ارشد، برگزاری کارگاه‌های آموزش ریاضی برای معلمان، و تألیف و ترجمه‌ی مقالات و کتاب‌ها در زمینه‌ی آموزش ریاضی مدرسه‌ای، از جمله‌ی این اقداماتند که نویدبخش تحولاتی مثبت در آینده هستند. جشنواره‌ی حاضر که توسط دفتر انتشارات کمک‌آموزشی برگزار می‌شود، در پنج گروه به شرح زیر، به انتخاب کتاب‌های ارسال شده برای دبیرخانه‌ی جشنواره می‌پردازد:

۱. کتاب‌های دانش‌افزایی دانش‌آموزان که با هدف آشنا ساختن دانش‌آموزان با سطوح عمیق‌تر مفاهیم کتاب درسی و ارتباط مباحث ریاضی با دیگر رشته‌ها و ارائه‌ی مثال‌ها و مسئله‌های متنوع‌تر از مباحث و مفاهیم کتاب درسی تدوین می‌یابند.
۲. کتاب‌های هم‌پایه‌ی کتاب درسی که با شیوه‌ای متفاوت از کتاب درسی، با ارائه‌ی مثال‌ها و مسئله‌های متنوع و به کمک ابزارهای آموزشی به توضیح مطالب کتاب درسی می‌پردازند.
۳. کتاب‌هایی از قبیل سرگرمی‌های ریاضی، آشنایی با نرم‌افزارهای ریاضی، نوآوری‌های آموزشی در آموزش مطالب ریاضی، دایرة‌المعارف ریاضی در سطح دانش‌آموزان و تاریخ ریاضیات.
۴. کتاب‌های مسابقات ریاضی و مباحث آن‌ها.
۵. کتاب‌های دانش‌افزایی معلمان که با هدف بازآموزی و مفاهیم جدید موردنیاز معلمان ریاضی در ارتباط با مباحث کتاب درسی و کتاب‌هایی که به منظور آشنا ساختن معلمان با تحقیقات در زمینه‌ی آموزش ریاضی، روان‌شناسی یادگیری ریاضی و برنامه‌ی درسی ریاضی تألیف یا ترجمه شده‌اند و معلمان محترم را در جریان آخرین یافته‌ها در موضوعات مذکور قرار می‌دهند.

با نگاهی کلی به مجموعه آثار رسیده به دبیرخانه‌ی جشنواره، و با توجه میزان تولیدات کتاب در بخش‌های پنج‌گانه فوق، ۳۶ عنوان کتاب مناسب تشخیص داده شدند که از میان آن‌ها، دو کتاب به عنوان کتاب برگزیده، و چهار کتاب به عنوان کتاب تقدیری انتخاب شدند. لازم به ذکر است که تعداد کتاب‌های مناسب در گروه‌های ۱، ۲ و ۴ نسبت به کتاب‌های گروه ۳ و ۵ تعداد بیشتری را به خود اختصاص می‌دادند که امیدواریم، ناشران و مؤلفان محترم علاوه بر کتاب‌های گروه‌های ۱، ۲ و ۴، اهتمام بیشتری به تولید کتاب‌های گروه ۳ و ۵ مبذول دارند.

حوزه‌ی آموزش تربیت‌بدنی

خوشبختانه در سال‌های اخیر گروه برنامه‌ریزی درس تربیت‌بدنی نیز برنامه‌ی درسی تهیه کرد و بعد از دایر شدن آن در دوره‌ی ابتدایی به صورت سراسری، در دوره‌های تحصیلی راهنمایی و متوسطه نیز در سال جاری (۸۵-۸۴)، اجرای آزمایشی درس تربیت‌بدنی در تعدادی از استان‌های کشور آغاز شد.

تدوین این برنامه‌ی درسی، آغاز شایسته و مبارکی است که می‌تواند در زمینه‌های گوناگون، بخش فرهیخته‌ی جامعه را در تربیت‌بدنی یاری و مساعدت کند. در این میان، بخش انتشارات می‌تواند به عنوان پشتوانه‌ای گرانسنگ، در مسیری مشخص این حوزه کمک کند.

از آن‌جا که پس از گذشت قریب به پنج سال از برگزاری جشنواره حاضر و مصادف شدن آن با تدوین و اجرای درس تربیت‌بدنی، هنوز امید ما به آینده است، تصور می‌کنیم به تدریج به دوران شکوفایی نشریات کمک‌آموزشی در حوزه‌ی تربیت‌بدنی نزدیک خواهیم شد. به منظور تسریع در این زمینه، هیأت داوران تربیت‌بدنی موارد زیر را پیشنهاد می‌کند:

۱. چاپ و توزیع راهنمای برنامه‌ی درسی دوره‌های گوناگون تحصیلی بین ناشران و مؤلفان، به منظور اطلاع‌رسانی دقیق و نیز آشنا ساختن این عزیزان با مؤلفه‌های گوناگون برنامه‌ی درسی تربیت‌بدنی، ضروری است. روش‌های دیگر همچون نشست توجیهی با این افراد نیز مؤثرند.

۲. رویکرد برنامه‌ی درسی تربیت‌بدنی در سه دوره‌ی تحصیلی، کسب و حفظ سلامتی است. بنابراین تدوین و تألیف کتاب‌ها و نشریات باید با توجه ویژه به این رویکرد انجام شود. برای مثال، آنچه به عنوان کتاب کمک‌آموزشی برای رشته‌های ورزشی تهیه می‌شود، با آنچه که برای بازیکنان و ورزشکاران نگارش می‌یابد، تفاوت اساسی دارد؛ چرا که در آموزش و تمرین مدرسه‌ها در رشته‌های ورزشی، فعالیت‌محوری مقدم بر تکنیک است و مدیریت تعداد زیادی دانش‌آموز با رویکرد فوق، روش مناسب خود را می‌طلبد.

۳. رشته‌های ورزشی در نظر گرفته شده برای تربیت‌بدنی مدرسه‌ها در بخش دختران و پسران عبارتند از:

تنیس روی میز، بدمینتون، فوتبال، والیبال، بسکتبال و هندبال. علت این انتخاب موارد زیر است که اطلاع از آن‌ها بر روند نشر کمک خواهد کرد:

الف) مطابق با رویکرد برنامه‌ی درسی، فعالیت و تحرک در آن‌ها زیاد است.

ب) منطق حداقل یک رشته بازی با دست و یک رشته با پا، در آن‌ها رعایت شده است.

ج) منطق حداقل یک رشته بازی انفرادی و یک رشته بازی گروهی در آن‌ها رعایت شده است.

۴. در آثار منتشر شده، توجه مؤلفان به روش تدریس فعال که امکان درگیر شدن دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد و به معلم صرفاً نقش تسهیل‌کننده‌ی جریان یاددهی - یادگیری را می‌دهد، اهمیت زیادی دارد.

۵. توجه به تفاوت‌های فردی در اجرای مهارت‌ها، نکته‌ی مهمی است که باید در این آثار لحاظ شود. بنابراین، ارائه‌ی

تمرین‌های پایین‌تر از میانگین یادگیری و همچنین بالاتر از این حد، ضروری است.

۶. بخش کوچکی از محتوای آموزشی برنامه‌های درسی به‌خصوص در مورد آموزش متوسطه، به حیطة‌ی شناختی اختصاص دارد. اطلاع دانش‌آموزان از مفاهیم مورد نیاز برای حفظ سلامتی در حوزه‌های یادگیری آمادگی جسمانی، بهداشت و تغذیه‌ی ورزشی، و پیشگیری از آسیب‌های ورزشی در برنامه‌ی درسی پیش‌بینی شده است. در گذشته نیز این ضرورت وجود داشته است، ولی ضرورت فعلی در نگارش این مطالب آن است که مؤلف بتواند، با اعمال تکنیک‌های آموزشی به جای «تعریف‌ها»، «مفاهیم» به دانش‌آموز منتقل کند. مسلماً برای مخاطب دیگر، یعنی معلم نیز باید روش‌های انتقال مفاهیم تربیت‌بدنی و ورزش به دانش‌آموزان، به نگارش درآید.

۷. همچون جشنواره‌های گذشته معتقدیم، تألیف بر ترجمه مقدم است؛ چرا که به روند بومی‌سازی درس تربیت‌بدنی کمک خواهد کرد.

حوزه‌ی آموزش زیست‌شناسی

ما در عصری زندگی می‌کنیم که هر روز و هر لحظه کشف علمی تازه‌ای صورت می‌گیرد و فناوری‌های نوین، چهره‌ی جهان پیرامونمان را دگرگون می‌کنند. کافی است فقط به روزنامه‌ی مورد علاقه خود مراجعه کنید، دیروز، امروز یا فردا، تا به عنوان‌هایی درباره‌ی گرم‌شدن زمین، کلون‌سازی (شبییه‌سازی)، یا غذاهای حاصل از گیاهان تغییر ژنتیکی یافته، روبه‌رو شوید. مواد نامأنوس با محیط‌زیست، پیشرفت‌های پزشکی و DNA در عرصه‌ی قضاوت و داوری‌های جدید، از موضوع‌هایی هستند که به‌طور مستقیم بر زندگی ما تأثیر می‌گذارند.

اگر می‌خواهیم به عنوان یک مصرف‌کننده، یک بازرگان، یک سیاستمدار و خلاصه یک شهروند آگاه، در جامعه‌های نوین امروزی فعالانه مشارکت داشته و تأثیرگذار باشیم، باید دیدگاه‌های خود را درباره‌ی این موضوع‌ها و دیگر موضوع‌هایی که ریشه‌ی علمی دارند، مشخص و منسجم کنیم؛ به‌خصوص وقتی که موضوع‌های علمی و مرتبط با فناوری‌های نوین، بیش از گذشته در خبرها و سخنرانی‌های ملی دیده می‌شوند؛ از جمله: بحث و گفت‌وگو پیرامون وضعیت لایه‌ی اوزون، باران اسیدی، تهدیدهای اقتصادی تغییر آب‌وهوا و گونه‌های مهاجم و در حال نابودی. به دلیل همین نیاز اساسی، «آموختن برای زیستن»، شعار اغلب نظام‌های آموزشی دنیا قرار گرفته است.

خوشبختانه در نظام آموزشی کشور ما نیز شعار آموختن برای زیستن مورد توجه قرار گرفته و در کتاب‌های درسی، از جمله کتاب‌های زیست‌شناسی، تا اندازه‌ای به آن توجه شده است. بدین شک، زیست‌شناسی، همان‌طور که از نام آن برمی‌آید، زمینه‌ی مناسبی برای دست یافتن به این هدف است. از این‌رو، نقش کتاب‌هایی که در عرصه‌ی زیست‌شناسی نوشته می‌شوند، در انتقال چند مفهوم علمی خلاصه نمی‌شود و پرداختن به نگرش‌هایی که اساس رفتارهای انسانی را دگرگون می‌کنند، نیز باید مورد توجه باشد. به جز هدفی که به آن اشاره شد، انتظار می‌رود کتاب‌های آموزش زیست‌شناسی به هدف‌های دیگری نیز توجه داشته باشند؛ از جمله:

- پرورش کنجکاوی نسبت به پدیده‌های زیستی

- ایجاد علاقه به حل مسئله‌های زیستی

- تقویت به‌کارگیری روش علمی در حل مسئله‌های زیستی

- توجه به کوشش‌های دانشمندان ایران و جهان

- تقویت تفکر نقادانه

- توجه به روش‌های متنوع ارزشیابی، از جمله خودارزشیابی

ولی با کمال تأسف، بیش‌تر کتاب‌هایی که در سال‌های اخیر در حوزه‌ی زیست‌شناسی منتشر شده‌اند، به چنین هدف‌هایی کم‌تر توجه داشته‌اند. اکنون که «جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی» و «طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی» می‌کوشند گام در جهت بهبود این وضعیت بردارند، گروه داوران حوزه‌ی زیست‌شناسی نیز تلاش کرده است، در راستای رسیدن به این هدف‌ها، به گزینش کتاب‌های این حوزه براساس هدف‌های برنامه‌ی درسی و هدف‌های والای آموزش و پرورش بپردازد.

شیوه‌ی گزینش کتاب‌ها و نتیجه‌ی داوری

هیأت داوران، با در نظر گرفتن هفت شاخص اصلی، کار داوری و بررسی ۵۳ عنوان کتاب را انجام داد. این شاخص‌ها عبارت بودند از:

۱. انطباق محتوای کتاب با هدف‌های برنامه‌های درسی و نیاز مخاطبان. برای مثال، محتوای کتاب تا چه میزان توضیح‌دهنده و تکمیل‌کننده‌ی مفاهیم مطرح شده در کتاب درسی است، به ارتباط مفاهیم زیستی با زندگی روزمره پرداخته است، به رشد تفکر نقادانه کمک می‌کند و...

۲. میزان توجه به شیوه‌های خودارزشیابی مخاطبان. برای مثال، تا چه اندازه پرسش‌ها و فعالیت‌های آن در قالب‌های متنوع طرح شده‌اند، پرسش‌های مفهومی مورد توجه بوده‌اند، پرسش از نمودار و شکل مورد توجه بوده است و...

۳. اعتبار علمی. برای مثال، محتوای آن تا چه اندازه از لحاظ علمی درست است، دستاوردهای نو در آن مطرح شده است، شیوه‌های منبع‌نویسی آن درست است و...

۴. نظم منطقی سازماندهی کتاب. برای مثال، آیا مقدمه و روش استفاده از کتاب به خوبی نوشته شده است، در سازماندهی محتوا نوآوری دیده می‌شود، واژه‌نامه و نمایه دارد و...

۵. هماهنگی شیوه‌ی نگارش کتاب با زبان و ادبیات مخاطبان و معیارهای پذیرفته شده. برای مثال، آیا ساده‌نویسی و روان‌نویسی مورد توجه بوده است، برای واژگان علمی معادل‌های مناسبی به کار رفته است، از یکی از رسم‌الخط‌های پذیرفته شده، پیروی شده است و...

۶. تناسب صفحه‌آرایی با نظم فکری مخاطب و آسان‌خوانی. برای مثال، آیا از محرک‌های دیداری برای ایجاد انگیزه استفاده شده است، سفیدخوانی منطقی مورد توجه بوده است، در ساختار ظاهری آن نوآوری دیده می‌شود و...

۷. جذابیت تصویرهای کتاب و ارتباط آن‌ها با متن. برای مثال، آیا تصویرها از کیفیت چاپ خوبی برخوردارند، تصویرها و نمودارها به صورت گویا شرح داده شده‌اند، تصویرها با مخاطب سازگاری دارند و...

گروه داوران حوزه‌ی آموزش زیست‌شناسی، با در نظر گرفتن هدف‌های جشنواره و شاخص‌هایی که مطرح شد، به نتیجه‌های زیر دست یافت:

۱. تعداد کتاب‌هایی که در حوزه‌ی زیست‌شناسی منتشر می‌شوند، نسبت به حوزه‌های دیگر، بسیار اندک است و حتی نسبت به جشنواره‌ی پیشین نیز کاهش داشته است.

۲. بیش‌تر کتاب‌های آموزشی به هدف‌های برنامه‌ی درسی توجه کافی ندارند.

۳. بیش‌تر کتاب‌های آموزش زیست‌شناسی فقط مجموعه‌ای از پرسش‌های چهارگزینه‌ای هستند.

۴. حجم کتاب‌های کار و فعالیت، که به شیوه‌های متنوع خود ارزشیابی بپردازند، بسیار اندک است.

۵. در بیش‌تر کتاب‌ها، به شیوه‌ی نگارش، ویرایش علمی و ادبی، ظاهری و صفحه‌آرایی توجه کافی نشده است.

۶. کتاب‌های دانش‌افزایی برای دانش‌آموزان و معلمان اندکند.

۷. در زمینه‌ی کتاب‌های مهارتی معلمان زیست‌شناسی، کتابی منتشر نشده است.

گروه داوران در نهایت هیچ یک از کتاب‌های حوزه‌ی آموزش زیست‌شناسی را شایسته‌ی عنوان «کتاب برتر» ندانست و به انتخاب چهار اثر به عنوان کتاب شایسته‌ی تقدیر، بسنده کرد.

پیشنهادهایی برای مؤلفان، ناشران و مسئولان

۱. مؤلفان و ناشران بیش از پیش به هدف‌های برنامه‌ی درسی توجه داشته باشند. به علاوه، انتظار می‌رود مسئولان برگزاری این جشنواره برای آشنایی بیش‌تر مؤلفان و ناشران با هدف‌های موردنظر، به انتشار جزوه‌های مناسب همت گمارند.
۲. مؤلفان و ناشران، به جای انتشار مجموعه پرسش‌های چهار گزینه‌ای، به انتشار کتاب‌های کار و فعالیت توجه داشته باشند.
۳. ناشران دولتی، به‌ویژه ناشران وابسته به آموزش و پرورش، به تهیه و انتشار کتاب‌های مناسب برای دانش‌آموزان و معلمان همت گمارند و الگویی برای ناشران دیگر باشند. انتظار می‌رود، ناشران وابسته به آموزش و پرورش در انتشار کتاب‌هایی که هدف‌های آموزش و پرورش را پوشش می‌دهند، پیشگام و پیشرو باشند.
۴. حوزه‌ی نوین نشر الکترونیک نیز بستر خوبی برای رسیدن به هدف‌های آموزشی است. انتشار سی‌دی‌های آموزشی، کتاب - سی‌دی و پایگاه‌های اینترنتی آموزشی، می‌توانند به تقویت هدف‌های برنامه‌ی درسی کمک کنند.
۵. پذیرفتن حق مؤلف و تصویرگر باعث بهبود وضعیت کتاب، از جمله کتاب‌های حوزه‌ی زیست‌شناسی می‌شود و از کپی‌برداری‌های ناشیانه از اثرهای خارجی جلوگیری می‌کند. در این صورت، راه نوآوری در نگارش و تصویرگری کتاب هموار می‌شود و استعدادهای گوناگون به شکوفایی می‌رسند.

ب) بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های آموزشی فن‌وحرفه‌ای و کاردانش

حوزه‌ی آموزش مکانیک

روند توسعه‌ی آموزش‌های فن‌وحرفه‌ای، همواره به تبع آهنگ سریع رشد فناوری دستخوش تغییرات می‌شود. از آن‌جا که نقش کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی در راستای آموزش رسمی کشور، و کتاب‌های درسی قابل توجه و از اهمیت خاصی برخوردار است، بخش خصوصی می‌تواند در این امر مهم اثرگذار باشد، از مؤلفه‌های مؤثر در امر آموزش‌های فن‌وحرفه‌ای به‌شمار آید، و جایگاهی پر معنی را به خود اختصاص دهد. بدیهی است که برای هم‌گامی با هدف‌های آموزش‌های فن‌وحرفه‌ای و هم‌سویی با آن‌ها، لازم است ناشران محترم هم‌دلی و هم‌یاری‌های مؤثری در روند تولید کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی اعمال کنند.

«جشنواره‌ی رشد» حرکت مناسب و گام مثبتی است که می‌تواند، در هم‌سویی به هدف‌های کتاب‌های آموزشی با کتاب‌های درسی اثرگذار باشد. هیأت داوران حوزه‌ی مکانیک، پس از بررسی تعداد ۵۵ عنوان کتاب ارجاع شده به جشنواره در جلسات متعدد، توصیه‌های زیر را به منظور بهبود روند تولید کتاب‌های آموزشی، و برای اطلاع ناشران، مؤلفان و مترجمان محترم اعلام می‌دارد و امیدوار است که در این زمینه‌ها، گام‌های ارزشمند و مؤثری برداشته شود:

- از آن‌جایی که گسترش مهارت‌های فن‌ی هنرآموزان در خور اهمیت فراوانی است، ضرورت دارد به نشر کتاب‌هایی که نیاز حرفه‌ای هنرآموزان رشته‌های فن‌وحرفه‌ای را تأمین کنند، توجه بیش‌تری مبذول شود.

- ارتباط ناشران با کارشناسان «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فن‌وحرفه‌ای و کاردانش، و تعامل در ارتباط با برنامه‌ی آموزشی و نیازهای تخصصی این حوزه، در بهبود روند نشر کتاب‌های تخصصی بسیار مؤثر و سودمند خواهد بود.

- در نشر کتاب‌های آموزشی، متأسفانه به مؤلفه‌هایی مانند: ویرایش ادبی، خلاقیت و نوآوری، خودآزمایی، فعالیت‌های فردی و گروهی، هدف‌های برنامه درسی، توضیح اصطلاحات، خودآموز، دستورالعمل‌های عملی و عملیاتی و... بر مبنای نیاز مخاطبان، کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است.

حوزه‌ی آموزش برق

در پنجمین جشنواره‌ی رشد، به گروه برق که رشته‌های «الکترونیک» و «الکتروتکنیک» را دربرمی‌گیرد، ۴۹ کتاب عرضه شده است. هیأت داوران هر رشته که مرکب از سه نفر بود، به‌طوری که تصمیم‌گیری نهایی برای انتخاب و گزینش کتاب، در جلسات مشترک رشته‌های یاد شده صورت گرفت. در مجموع، با توجه به روش‌های انجام شده روی کتاب‌های آموزشی و ریاضی، هیأت داوران نظر ناشران، نویسندگان، پدیدآورندگان، کتاب‌های آموزش حوزه‌ی برق و نیز دست‌اندرکاران جشنواره را به توصیه‌های زیر جلب می‌کند:

۱. محتوای کتاب‌های مرتبط با رشته‌های الکتروتکنیک و الکترونیک از غنای لازم برخوردار نیست. اغلب کتاب‌ها، به صورت کپی از کتاب‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش تهیه می‌شوند. جا دارد ناشران محترم هنگام چاپ این‌گونه کتاب‌ها، آن‌ها را از نظر محتوایی بررسی کنند و با کارشناسان مرتبط در این زمینه مشاوره داشته باشند تا حداقل از این به بعد، اصلاحات لازم صورت پذیرند.

۲. بسیاری از کتاب‌های چاپ شده، جنبه‌ی تجارتي دارند و موجب فریب کاربران می‌شوند. برای مثال، ارائه سؤالات امتحان نهایی و کلید آن‌ها در یک کتاب، چه دانشی را می‌توان انتقال دهد؟ البته اگر تشریح سؤالات و روش فراگیری نیز به آن اضافه شود، می‌تواند تا حدودی قابل قبول باشد.

۳. ارزشیابی کتاب‌های تولید شده و دادن امتیاز به آن‌ها، روش بسیار مناسبی برای تشویق مؤلفان و ناشران بخش خصوصی است.

۴. توصیه می‌شود، نتایج جشنواره‌ی رشد به نحوه مقتضی به اطلاع مسئولان «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» برسد تا آنان نیز در این زمینه حمایت بیش‌تری ارائه کنند.

۵. لزوم ایجاد روندی اساسی برای تخصیص یارانه به بخش تولید کتاب‌های فنی و حرفه‌ای کاملاً به چشم می‌خورد. متأسفانه، به دلیل محدود بودن جمعیت، این بخش مظلوم واقع شده و نتوانسته است ارتقای مناسب در حوزه‌ی نشر داشته باشد.

۶. برخورد قاطع با ناشران و مؤلفان متخلف، و تقویت حقوق «کپی‌رایت» برای مؤلفان در تمام حوزه‌ها، ضروری است.

۷. تعداد کتاب‌های دانش‌افزایی و راهنمای معلم، و فعالیت‌های نظری و عملی بسیار کم است که حوزه‌ی نشر باید نیروی بیش‌تری روی این کار بگذارد و در این زمینه بیش‌تر فعالیت کند.

حوزه‌ی آموزش عمران

از این‌رو نظر کلیه پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی را به توصیه‌های زیر جلب می‌نماید:

۱. بهتر است در کتاب‌هایی که به ارزشیابی و آماده کردن دانش‌آموزان برای آزمون سراسری می‌پردازند، به آموزش مفاهیم، کاربردها و درک بهتر موضوع توجه اساسی شود و از بیان روش‌های آموزشی که دانش‌آموز را از مفاهیم درسی گروه عمران دور می‌کنند، پرهیز شود.
۲. متأسفانه در حیطه‌ی آموزش گروه عمران، مباحث نظری مناسب برای هنرآموزان، با کمبود جدی مواجه است. در نتیجه توصیه می‌شود، ناشران محترم نسبت به پرکردن این خلأ همت گمارند و مطالبی را که با ساختار بومی کشور و آموزش متوسطه هم‌خوانی دارند، در دسترس هنرآموزان قرار دهند.
۳. با توجه به کمبود مؤلفان خبره، نیاز به تربیت مؤلف و حمایت از آن‌ها احساس می‌شود. در این راستا، آموزش و حمایت افراد مستعد و خلاق باید سرلوحه‌ی کار قرار گیرد تا شرایط برای رشد و تربیت آن‌ها فراهم آید.
۴. در تدوین و تألیف کتاب‌های موجود، رعایت اصول آموزشی کم‌تر به چشم می‌خورد. از این‌رو به ناشران و مؤلفان محترم توصیه می‌شود، برای پدیدآوردن یک اثر برتر، از استانداردهای جهانی بهره بگیرند و با سرمایه‌گذاری بیش‌تری، آثار تألیفی از نظر آموزش غنی و پربار خواهند شد.
۵. محتوای کتاب باید منطبق با عنوان آن، و پوشش مناسبی برای فعالیت‌های مورد نیاز در رشته‌ی عمران باشد. همچنین، آزمون‌های چند گزینه‌ای باید طبقه‌بندی شده و هدفدار باشند تا علاوه بر تکمیل آموزش و هدف‌های کتاب‌های درسی، در دانش‌افزایی و بهبود کیفیت آموزشی دانش‌آموزان نیز تأثیر بگذارند.
۶. برای تربیت نیروهای کارآمد و آشنا با رشد و توسعه‌ی جهانی، باید هنرجویان به مطالعه‌ی کتاب‌های کمک‌آموزشی و تکمیلی و آشنایی با فناوری‌های جدید سوق داده شوند. اما متأسفانه، رویکردهای جدید علمی و فناوری‌های روز، در نشر کتاب‌های تألیفی در نظر گرفته نمی‌شوند و باید مؤلفان و ناشران محترم به این امر مهم توجه جدی داشته باشند.

حوزهی آموزش مواد

(متالوژی، سرامیک، صنایع شیمیایی، نساجی، معدن و سیما)

از آن جا که ناشران و مؤلفان رشته‌های زیرمجموعه‌ی گروه مواد، از فراخوان جشنواره‌ی سامان بخشی کتاب‌های آموزشی سال جاری نسبت به جشنواره‌ی قبلی، استقبال چشم‌گیری از خود نشان نداده‌اند، و از طرف دیگر، با توجه به جایگاه رشته‌های یاد شده در سطوح آموزش متوسطه و کاردانی شاخه‌ی فنی و حرفه‌ای و کارشناسی صنعت، این رشته‌ها به عنوان رشته‌های مادر از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، جای شگفتی است که به چه علت ناشران و مؤلفان از این فراخوان استقبال نکرده‌اند. در نتیجه توصیه می‌شود، برای فراخوان جشنواره‌های سال‌های آتی، ضمن اطلاع‌رسانی گسترده در سطح کشور، رشته‌های یاد شده به گونه‌ای معرفی شوند که نام رشته‌ها در آگهی اطلاع‌رسانی به تفکیک آورده شود تا انگیزه‌ی مشارکت بیش‌تری برای مؤلفان و ناشران کتاب‌های تخصصی فراهم آید.

حوزه‌ی آموزش کشاورزی

بهره‌گیری از فناوری‌های جدید در ارتباطات بین جوامع انسانی، باعث افزایش سرعت تبادل اطلاعات و تجارت شده است. افزایش حجم و سرعت تبادل کالا و خدمات، و ترجیح خریداران، باعث مزیت نسبی آن‌ها می‌شود.

به‌نظر می‌رسد، با توجه به اقلیم‌های گوناگون کشور و زمینه‌ی مساعد، بخش کشاورزی با بیش‌ترین سهم مزیت‌های نسبی، بر سایر بخش‌ها پیشی گیرد. هم‌اکنون کشور ما در زمینه‌ی تولید ۱۳ نوع محصول کشاورزی، مقام‌های اول تا سوم جهانی را داراست، ولی از نظر صادرات این محصولات مقام پانزدهم را در جهان به خود اختصاص داده است. از دلایل مهم چنین شرایطی، نبود جداسازی و بسته‌بندی صحیح محصولات صادراتی و همچنین نبود برنامه‌ریزی مدیریتی صحیح در مزرعه‌ها و باغ‌ها برای صادرات محصولات است.

با توجه به موارد ذکر شده، با آموزش صحیح و همه‌جانبه‌ی دست‌اندرکاران بخش کشاورزی، و ورود فارغ‌التحصیلان مجرب و کارآزموده در سطوح گوناگون، اعم از کارگر ماهر، تکنسین و مهندس، می‌توان تغییراتی اساسی در زمینه‌ی اشتغال در بخش کشاورزی و در نتیجه، تولیدات این بخش به وجود آورد.

بدیهی است معرفی منابع علمی صحیح و معتبر و کارا، یکی از روش‌های رسیدن به هدف‌های فوق است. گسترش حجم ارتباطات، بر کتاب‌های منتشر شده، در بخش کشاورزی تأثیر زیادی داشته است؛ به نحوی که تنوع موضوعات انتشار یافته در این بخش چشمگیر است. ولی با وجود این هنوز پاسخگوی بخش گسترده‌ی کشاورزی با توجه به تنوع اقلیمی کشور نیست. با توجه به موارد فوق، استفاده از ابزار تشویقی مناسب توسط سازمان ذیربط برای گسترش هرچه بیش‌تر نشر در بخش کشاورزی ضرورت دارد. بدیهی است، ناشران نیز باید به حوزه‌ی وسیع دانش در بخش کشاورزی، و نیاز شدید بازار مشاغل به کتاب‌های آموزش حرفه‌ای، توجه ویژه‌ای داشته باشند.

حوزه‌ی آموزش هنر

کلمه‌ی هنر از واژه‌ی «ه» و «نر» به مفهوم هر دو «کار شایسته» گرفته شده است و نشان از کار پسندیده‌ای دارد که توسط مردان انجام می‌شود. به‌طور کلی در فرهنگ ایرانی، مفهوم هنر و کارکرد آن با واژه‌ی Art بسیار متفاوت است. آنچه امروزه مصطلح است و روزانه بارها آن را به کار می‌گیریم، ریشه در مفهوم این واژه در فرهنگ ایرانی دارد. وقتی می‌گوییم هنر سخنوری، هنر خیاطی و... در همه‌ی این موارد، مقصود مفهومی است که این واژه در فارسی به ذهن متبادر می‌کند. تغییر کارکرد آثار و مفاهیم هنری از سنتی به مدرن و معاصر سبب شده است تا آموزش‌های هنری نیز تغییر یابند. امروزه آموزش و بسترسازی برای توسعه، امری اجتناب‌ناپذیر است.

در این میان، آموزش به همراه توجه به ارزش‌های فرهنگی و هنری گذشتگان، به جای خودباختگی و غرب‌زدگی، نقشی است که مراکز فرهنگی، آموزش‌وپرورش، دانشگاه‌ها و خصوصاً ناشران می‌توانند ایفا کنند. در این زمانه که انفجار اطلاعات به حد غیرقابل‌تصور رسیده است، فراموش کردن گذشته و ارزش‌های آن می‌تواند نسل آینده را به نسلی بی‌هویت تبدیل کند و این سبب خواهد شد، تمام تجربیات و اندوخته‌های به دست آمده در طول هزاران سال، به فراموشی سپرده شود.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، ایجاد رشته‌های متعدد هنری در دوره‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، قدمی هرچند کوچک در حل مشکلات فرهنگی و خودباختگی کشور بود. بی‌شک همکاری سازمان‌ها و وزارت‌خانه‌های دیگر نیز می‌تواند، در اعتلای فرهنگ و هنر، و رشد دانش‌آموزان مؤثر واقع شود. نظر به اهمیت این کار عظیم، آموزش‌وپرورش برای جلب مشارکت همگانی در تولید کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی، به عنوان یکی از سیاست‌های مطلوب در این زمینه، به شکلی گسترده دست زده است. در این مسیر، جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی می‌تواند به عنوان ابزاری کارا عمل کند. هیأت داوران و مشاوران گروه هنر، در وهله‌ی نخست، چارچوب‌های مناسبی را مشخص کرد و براساس آن، کتاب‌های درسی، کمک‌درسی و دانش‌افزایی مشخص شدند. اصولی را که داوران بر آن‌ها تأکید داشتند مبتنی بر توجه به تألیف کتاب به عنوان ارائه‌دهنده‌ی راه‌های آموزشی، با توجه به اقلیم و شرایط اجتماعی و جغرافیایی ایران بودند و روشن است که ترجمه در بسیاری موارد این خصوصیت را ندارد. در نتیجه، داوران بخش هنر بر روش‌های جدید دانش‌افزایی و راه‌حل‌های آموزشی که به صورت بدیع ارائه شده باشند، تأکید داشتند.

شاید بزرگ‌ترین ضعف این‌گونه جشنواره‌ها، دسترسی نداشتن به همه‌ی کتاب‌های مطلوب باشد. بنابراین، تبلیغات گسترده و مناسب، و اطلاع‌رسانی به همه‌ی ناشران، می‌تواند به غنا این جشنواره‌ها بیفزاید. نکته‌ی دیگری که می‌تواند ناشران این‌گونه آثار را ترغیب کند تا با پشتکار بیش‌تری برای دوره‌های بعد خود را آماده کنند، خرید کتاب‌های مطلوب است. که سبب تقویت مالی ناشران برای تولید کتاب‌های مؤثر خواهد شد.

در پایان، گروه داوران و مشاوران از مسئولان و دست‌اندرکاران برگزاری این جشنواره کمال تشکر و قدردانی دارد و از ناشران، مؤلفان و مترجمان محترم که خالصانه در توسعه‌ی آموزش‌های مکتوب هنری می‌کوشند، تشکر می‌کند. امیدواریم در جشنواره‌ی آینده آثاری مطلوب و گرانبه، متناسب با ملت فهیم ایران را شاهد باشیم.

حوزه‌ی آموزش مدیریت خانواده

هیأت داوران طی جلسات خود، ۱۹ جلد کتاب دریافتی از دبیرخانه‌ی جشنواره‌ی رشد را بررسی کرد و نتیجه‌ی داوری خود را اعلام داشت. هیأت پیشنهاد می‌کند، کتاب‌هایی که از نظر داوری به میزان امتیازات ۶۰ تا ۸۰ درصد کل امتیازات را برخوردار شده‌اند، از سوی پنجمین جشنواره‌ی رشد مورد تقدیر واقع شدند تا در سال‌های آینده، زمینه‌ی مشارکت و فعالیت شرکت‌کنندگان در جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد وسعت بیش‌تری پیدا کند.

ضمن اعلام مراتب تشکر و قدردانی خود از تلاش و زحمات افرادی که همت و تلاش چشم‌گیری در امر تألیف و گردآوری محتوای آموزشی داشته‌اند، نظر دست‌اندرکاران تولید کتاب‌های آموزشی را به توصیه‌های زیر جلب می‌کنیم:

۱. «دفتر انتشارات کمک‌آموزشی» سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، با ایجاد ارتباط متناسب فرهنگی، زمینه‌ی جذب مؤلفان، مترجمان و ناشران را برای مشارکت بیش‌تر فراهم آورد و سیاستی اتخاذ کند که با حضور بالاتر جامعه‌ی مؤلفان و مترجمان و ناشران در جشنواره‌های آینده، زمینه‌ی بسط و توسعه‌ی مطلوب این رشته در جامعه فراهم آید.

۲. با تلاش در انجام بند ۱ این پیشنهاد، نتایج زیر قابل پیش‌بینی است:

۱-۲. فراهم آمدن زمینه‌ی رشد علمی، تجربی و دانش‌افزایی هنرآموزان شاغل در تدریس این رشته.

۲-۲. فراهم آمدن زمینه‌ی تشویق هنرآموزان کشور برای حضور در عرصه‌ی تألیف و نشر نظرات و ارسال جزوات درسی

تهیه شده از سوی آنان برای بررسی و نشر در نشریات رشد و توسعه و بسط آموزش درس‌های رشته‌های مدیریت خانواده.

۳. از استادان دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی، فرهنگی و پژوهشی برای همکاری و تألیف در زمینه‌ی کتاب‌های ضروری رشته‌ی مدیریت خانواده.

۴. مسئولان امر بر نحوه‌ی نگارش و حجم و محتوای کتاب‌های تخصصی رشته‌ی مدیریت خانواده، با عنایت به سن

هنرجویان تأکید کنند و از عرضه‌ی مفاهیم و مطالبی که از سطح نازل علمی برخوردارند، خودداری ورزند.

۵. از آن‌جا که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و آموزش‌های مهارتی مرتبط با فناوری‌های روز، نیازمند دانش فنی و درک

تخصصی است، توصیه می‌شود ناشران محترم حساسیت بیش‌تری اعمال کنند و میدان عمل وسیع‌تری را برای صاحب‌نظران و متخصصان رشته‌ی مدیریت خانواده فراهم آورند.

۶. الگوهای مشخص به مؤلفان و ناشران برای تهیه و تولید کتاب‌های درسی و کمک‌درسی رشته‌ی مدیریت خانواده ارائه شود.

۷. خبر برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، در فرصت‌های مناسب در جراید و رسانه‌ها، به‌ویژه در سایت‌های خبری

صداوسیما، برای اطلاع علاقه‌مندان به برنامه‌های رشته‌های مدیریت خانواده منتشر شود.

۸. با ایجاد سیاست‌های تشویقی، از جمله اعطای وام تألیف و ایجاد زمینه‌های تجلیل و بزرگداشت از مقام مؤلفان، مترجمان

و ناشران این رشته و توسعه‌ی زمینه‌های مادی و معنوی برای همه‌ی آنان، موجبات کار هرچه بیش‌تر و بهتر علاقه‌مندان به تألیف کتاب‌های رشته‌ی مدیریت خانواده را فراهم آورند.

۹. به علاقه‌مندان تألیف کتاب‌های درسی یا کمک‌آموزشی توصیه شود، قبل از هرگونه اقدام به تألیف یا نشر، با کارشناس و صاحب‌نظران رشته‌ی مدیریت خانواده مشورت کنند و از طریق هماهنگی و با استفاده از تجربیات آنان، با چگونگی تألیف و تدوین بهترین کتاب و نحوه‌ی فراهم کردن زمینه‌ی تحقیق و پژوهش مطلوب آشنا شوند تا زحمات و تلاش آنان، همواره در جامعه از ثمربخشی ویژه برخوردار باشد.

حوزه‌ی آموزش بهداشت و کودکیاری

در نظام آموزشی رو به تغییر کنونی، به جای آموزش‌های متکی بر انباشت اطلاعات و محفوظات، به ایجاد مهارت تفکر و حل مسئله در موقعیت‌های واقعی زندگی توجه بیشتری می‌شود. از این‌رو، تلاش بر آن است که در کتاب‌های آموزشی به تمامی سطوح یادگیری، همچون دانش، مهارت، کاربرد، ترکیب، تجزیه، تحلیل و... توجه شود و محتوای این کتاب‌ها با هدف ایجاد بینش فناورانه و نگرش سیستمی به شیوه‌ی فعال و فرایندمدار طراحی شود. در این تغییر رویکرد به رشد روابط اجتماعی، پرورش خلاقیت، مهارت‌های حل مسئله، تصمیم‌گیری و انتخاب، جست‌وجو و گردآوری اطلاعات، دست‌ورزی با مواد و ابزار در قالب اطلاعات فنی و فعالیت‌های ساده بیش از پیش توجه می‌شود.

در این زمینه، کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای از جمله کتاب‌هایی هستند که به تغییرات اساسی در محتوا، روش‌های یاددهی و یادگیری با رویکرد فرایندمدار نیاز دارند. در سال‌های اخیر، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به منظور بهره‌گیری از توان بالقوه‌ی ناشران بخش خصوصی، و به حداکثر رساندن راندمان کاری، اقدام به برگزاری جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد کرده است تا بدین وسیله، کتاب‌هایی را که توسط ناشران بخش خصوصی منتشر می‌شود، پس از بررسی‌های کارشناسانه و انتخاب نهایی، به معلمان و مربیان آموزشی به عنوان کتاب کمک‌آموزشی معرفی کند تا در کنار کتاب‌های درسی با هدف تقویت مهارت‌های علمی و فنی، در اختیار دانش‌آموزان قرار داده شوند.

بدین منظور، در پنجمین جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد (دوره‌ی آموزش متوسطه - ۱۳۸۴)، هیأت داوران حوزه‌ی بهداشت و کودکیاری، کتاب‌های ارسالی را در دو بخش علوم تربیتی و علوم بهداشتی بررسی کرد.

الف) بخش کتاب‌های علوم تربیتی

به‌طور کلی می‌توان گفت، اکثر کتاب‌هایی که برای گروه سنی پیش از دبستان در ایران توسط ناشران چاپ، تألیف و یا ترجمه شده‌اند، در سه گروه زیر تقسیم‌بندی می‌شوند:

۱. کتاب‌های داستانی خاص کودکان

۲. کتاب‌های مرجع برای دانش‌افزایی مربیان

۳. کتاب‌های کار برای کودکان

کتاب‌های داستانی برای کودکان در سال‌های اخیر از نظر تصویر و محتوا تغییرات محسوسی داشته‌اند. همچنین، برخی از کتاب‌های مرجع نیز، از مطالب علمی قابل ملاحظه‌ای برخوردار هستند. ولی متأسفانه در بخش کتاب‌های کار برای کودکان، اکثر مطالب ارائه شده جنبه‌ی علمی و آموزشی ندارند، فاقد جذابیت تصویری و متناسب با محتوا هستند و بیش‌تر مطالب آن‌ها تکراری‌اند و برای کودکان فقط جنبه‌ی سرگرم‌کننده دارند. متأسفانه، در اکثر مراکز پیش‌دبستانی، از این‌گونه کتاب‌ها به عنوان کتاب کار کودکان استفاده می‌کنند.

در این جشنواره، اول در زمینه‌ی علوم تربیتی و آموزش و پرورش پیش از دبستان برای رشته‌ی کودکان به هیأت داوران ۱۲ عنوان کتاب ارائه شد که مورد بررسی قرار گرفتند.

(ب) بخش کتاب‌های علوم بهداشتی

جای خوشبختی است که ناشران بخش خصوصی به آموزش‌های بهداشتی توجه داشته و در این زمینه فعالیت‌هایی را شروع کرده‌اند. بهداشت بخش وسیعی از زندگی انسان را تشکیل می‌دهد و در جنبه‌های گوناگون جسمی روانی و اجتماعی فعالیت دارد. در نتیجه، توجه به امر بهداشت در هر جامعه‌ای نشان‌دهنده‌ی پیشرفت و توسعه‌ی پایدار است.

اما ناشران محترم باید به چگونگی تألیف کتاب‌ها برای دانش‌افزایی، ایجاد مهارت و غیره آشنا باشند. اصول برنامه‌ریزی درسی را رعایت کنند و به روش‌های فعال و دانش‌آموز محور، رویکرد یادگیری مشارکتی، و فرایندمحوری توجه نمایند، همچنین، به مؤلفان کتاب‌ها نکات ذکر شده را یادآوری کنند. به علاوه، مؤلفان توانمندی‌های لازم را برای نگارش کتاب از نظر علمی دارا باشند.

در این جشنواره، تعداد ۴۰ عنوان کتاب برای هیأت داوران ارسال شدند و مورد بررسی قرار گرفتند. امید است در آینده، در این زمینه اقداماتی به عمل آید که کتاب‌های ارسالی به جشنواره، بیش‌تر و متنوع‌تر شوند.

حوزه‌ی آموزش کامپیوتر

با توجه به گستردگی حوزه‌ی فناوری اطلاعات و اثربخشی آن در توسعه‌ی جوامع، در کشورهای پیشرفته توجه ویژه‌ای به این حوزه می‌شود. در کشور ما نیز برای توسعه‌ی فناوری اطلاعات اقدام مؤثری در سال‌های اخیر انجام شده است، ولی تا رسیدن به سطح مناسبی از تولید علم و استفاده‌ی عمومی از این فناوری، فاصله‌ی زیادی وجود دارد. با برنامه‌ریزی صحیح و انجام اقدامات مناسب، مخصوصاً در تأمین نیروی انسانی و زیرساخت‌ها می‌توانیم، شاهد پیشرفت در این حوزه باشیم.

هیأت داوران حوزه‌ی آموزش کامپیوتر، برگزاری جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد راه، در راستای شناسایی و معرفی منابع آموزشی، اقدامی مناسب و قابل تقدیری می‌داند. این هیأت، با توجه به بررسی حدود ۲۵۰ عنوان کتاب ارسال شده، در سه مرحله‌ی ارزیابی اولیه، بررسی نهایی و انتخاب کتاب‌های مناسب و برتر، نظر همه‌ی ناشران، نویسندگان و پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی را به نکات زیر جلب می‌کند:

- برخی از ناشران، با تعداد زیادی از کتاب‌های خود در جشنواره شرکت کرده بودند، در حالی که تعدادی از ناشران فعال در حوزه‌ی رایانه، هیچ کتابی ارسال نکرده بودند. در مواردی هم، مؤلفان مستقلاً یک یا چند کتاب خود را ارائه کرده بودند.
- برخی از کتاب‌های ارسال شده دارای عنوان‌های کاملاً تکراری و محتوایی تقریباً یکسان بودند.
- کتاب‌های ارسال شده بیش‌تر در حوزه‌ی دانش‌افزایی در سطح آموزش متوسطه بودند و در زمینه‌ی کتاب کار و تمرین، کتاب مناسبی ارائه نشده بود. در سطح دانش‌افزایی کارشناسان و هنرآموزان نیز فقط چند عنوان کتاب ارسال شده بود.
- در زمینه‌ی کتاب‌های سنجش، کتاب‌های ارسال شده بیش‌تر کتاب‌های تست بودند که با هدف آماده کردن مخاطبان برای آزمون‌ها و از جمله کنکور، چاپ و منتشر شده بودند و فاقد ویژگی‌ها و خصوصیات اولیه‌ی کتاب‌های سنجش بودند.

پیشنهادات

- با اطلاع‌رسانی مناسب‌تر، همه‌ی ناشران در جریان جشنواره قرار گیرند.
- اقدامات مؤثرتری برای شرکت فعال ناشران در جشنواره به کار گرفته شود.
- کتاب‌های انتخاب شده که حاصل فعالیت‌های انجام شده در جشنواره هستند، به نحو مناسب به مخاطبان معرفی شوند.
- ناشران و مترجمان در انتخاب و چاپ کتاب، به نیاز مخاطبان و سطوح متفاوت آن‌ها توجه کنند.
- ناشران، از چاپ کتاب‌های تکراری از نظر محتوا و عنوان بپرهیزند.
- در پایان، برای برگزارکنندگان جشنواره موفقیت و برای ناشران و مؤلفان توفیق خدمت از درگاه ایزدمنان خواستاریم.

حوزهی آموزش حسابداری و بازرگانی

اهمیت پرورش و تربیت نیروی ماهر و خلاق بر کسی پوشیده نیست. یکی از گام‌های مثبت در این زمینه، ایجاد رغبت در بخش خصوصی برای مشارکت در امر تألیف و چاپ کتاب‌های درسی و کمک‌آموزشی است. اما به نظر می‌رسد، به دلیل این که بخش خصوصی و ناشران از هدف‌های آموزشی و برنامه‌ی درسی و همچنین از فرایندهای عملیات برنامه‌ریزی، تألیف و چاپ کتاب‌های درسی و کمک‌آموزشی (جز در حوزه‌ی بعضی از رشته‌های پودمانی مانند کامپیوتر) شناخت کافی ندارند، کار در این حوزه بسیار محدود است و عملاً فاقد ویژگی ایجاد محیط و فضای رقابتی برای ارتقای کیفیت و تنوع بخشی است.

از این رو، کتاب‌هایی که به هیأت داوران حوزه‌ی آموزشی حسابداری و بازرگانی در شاخه‌ی فنی و حرفه‌ای و کاردانش معرفی شدند، در موضوع کتاب‌های درسی (کتاب‌های کددار و با شماره‌ی استاندارد مهارتی) حذف شدند. در موضوع کتاب‌های کمک‌آموزشی نیز، با وجود منابع متنوع در بازار و گستردگی مطالب و موضوعات در دانش‌افزایی، پس از حذف کتاب‌های تست، متأسفانه فقط چند عنوان کتاب از حداکثر چهار ناشر باقی ماندند. در نتیجه، هیأت داوران، با این مختصر و با توجه به هدف‌ها و ویژگی‌های عمومی و اختصاصی برحسب معیارها و ملاک‌های تعیین شده و با لحاظ کردن الگوهای ارائه شده، در انتخاب کتاب‌های برگزیده، تقدیری و مناسب با دشواری مواجه شد. به هر حال، پس از چند مرحله شور و امتیازسنجی، متأسفانه هیچ کتاب آموزشی حائز رتبه‌های برگزیده و تقدیری نشد.

پیشنهاد می‌شود که در شاخه‌ی فنی و حرفه‌ای و کاردانش و در رشته‌ی حسابداری و بازرگانی، کتاب‌هایی که به وسیله‌ی ناشران در زمینه‌ی گسترش سواد علمی و مهارت‌های عملی، و آموزش به روش فعال با محتوای علمی و مطابق با برنامه و هدف‌های آموزشی و کمک‌آموزشی و با نوآوری در محتوا تدوین یافته‌اند، شناسایی و معرفی شوند. به این دلیل ضروری است، برای هر رشته کمیته و تشکیلاتی به وجود آید تا شناسایی و معرفی این کتاب‌ها و ناشران آن‌ها میسر شود.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

دفتر انتشارات کمک‌آموزشی

دبیرخانه‌ی سامان بخشی کتاب‌های آموزشی

بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های
آموزشی می‌کوشد تا یافته‌های علمی کاربردی و
دیدگاه‌های کلیه صاحب‌نظران درباره‌ی
سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی را برای
استفاده نویسندگان، ناشران و سایر
پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی ارائه نماید.

دفتر انتشارات کمک‌آموزشی
دبیرخانه سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی
<http://samanketab.roshdmag.ir>